

Archeologische Kroniek van Limburg over 2012

In 2012 werden 212 archeologische rapporten over in Limburg uitgevoerd archeologisch onderzoek aangeboden aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Deze zijn terug te vinden op de website van de RCE (www.cultureelerfgoed.nl). De Archeologische Kroniek biedt u hieruit een selectie.

De criteria voor deze selectie waren simpel: opgravingen, proefsleufonderzoeken met als uitkomst “behoudenswaardig” (jargon voor ‘waardevol genoeg om te behouden of om op te graven’) en onderzoeken die opvielen door het gebruik van nieuwe technieken. Allemaal onderzoeken die iets hebben bijgedragen aan de kennis van de geschiedenis van Limburg.

Grote archeologische onderzoeken in het kader van infrastructurele projecten (aanleg van de Maaskaden, van de pechzones langs de A2 en de watertransportleiding Sittard-Geleen) gaven interessante resultaten. Opvallend waren de zogenaamde *off-site* verschijnselen waarvoor steeds meer belangstelling is in wetenschappelijk onderzoek. Een onderzoek hoeft echter geen vele vierkante meters te beslaan om een interessant resultaat te boeken. Het uitgraven van een liftschacht in hartje Maastricht bevestigde het vermoeden over de uitgestrektheid van het Romeinse grafveld. Zorgelijk was de gang van zaken bij het archeologisch onderzoek bij grootschalige afgravingen langs de Maas. Werkafspraken tussen uitvoerders van graafwerkzaamheden en archeologen werden onvoldoende geëffectueerd.

In de kroniek is ook plaats voor amateur-archeologen. Steeds vaker roepen professionele bedrijven de hulp in van amateurs, niet alleen vanwege hun grote kennis van lokale geschiedenis, maar ook als extra handen in het veld. Zo assisteerden enkele vrijwilligers bij de opgraving in Elsloo.

Soms doen amateurs de vondst van hun leven. Zo vond de heer K. Alards op een terrein in Lottum een bronzen hielbijl. Ook als de vondsten niet zo spectaculair zijn, kunnen zij precies die informatie leveren die archeologische verwachtingskaarten nauwkeuriger maken. Daarom is het zo belangrijk dat amateurs hun vondsten melden. Dat het melden van vondsten sinds de grote organisatorische veranderingen in de Nederlandse archeologie rond de eeuwwisseling niet meer soepel verloopt, is al jaren een probleem. Het daarom verheugend dat het Thermenmuseum, het Limburgs Museum, de gemeenten Maastricht, Sittard-Geleen en Parkstad, de Provincie Limburg en de AVL gezamenlijk naar een praktische oplossing zoeken. We hopen u hierover in een volgende kroniek nader te kunnen informeren.

Dat kennis van de eigen omgeving iets toevoegt aan het beleven van het landschap laat het Waterschap Roer en Overmaas zien. In 2009 werd in het beekdal van de Vlootbeek een muntschat gevonden. Deze plek is nu gemarkeerd door vijf grote muntmedaillons en een informatiepaneel. Het is een mooi voorbeeld van een presentatie van de resultaten van archeologisch onderzoek aan het grote publiek.

De samenstellers van deze Kroniek hopen met de Kroniek een steentje bij te dragen aan het toegankelijk maken van de archeologische rijkdom van onze provincie. Voor een goed begrip van de gebruikte chronologische aanduidingen wordt de Kroniek afgesloten met een tabel van de in de archeologie gehanteerde periodeindeling.

Marion Aarts – periodespecialist Middeleeuwen, Nieuwe Tijd (M, N)

Béatrice de Fraiture – coördinatie

Karen Jeneson – periodespecialist Romeinse tijd (R)

Leo Verhart – periodespecialist Prehistorie (P)

Bergen, Well-Aijen (P, R, M)

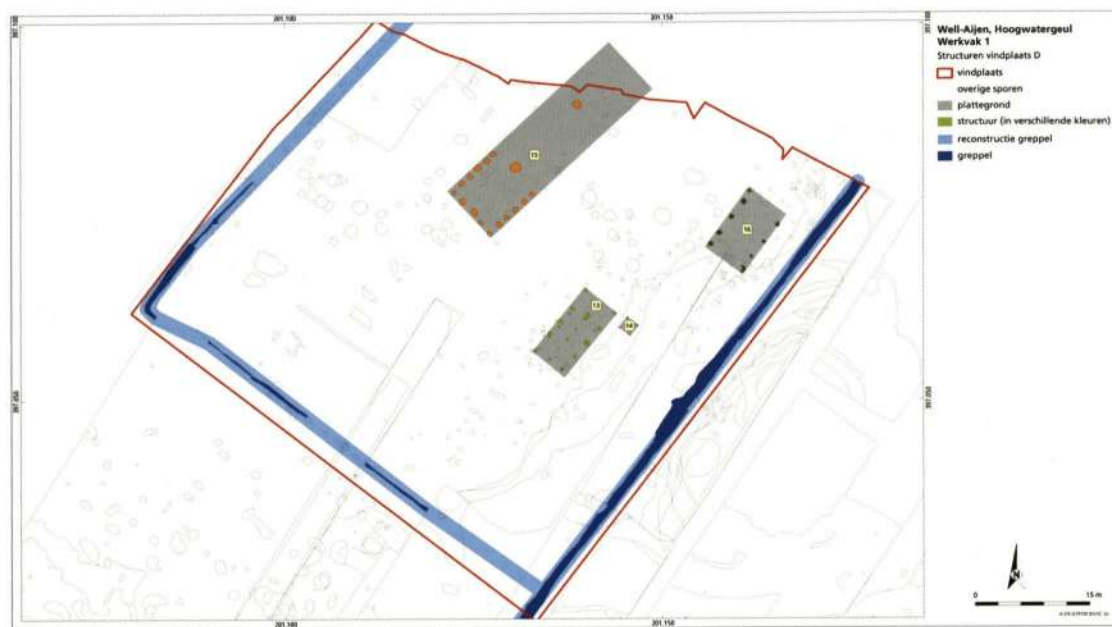
Na de overstromingen van de Maas in 1993 en 1995 waren beschermingsmaatregelen tegen hoog water noodzakelijk. Die maatregelen hebben geleid tot vele graafwerkzaamheden in het dal van de rivier. Zo wordt er bij Well-Aijen een hoogwatergeul aangelegd.

Om de archeologische waarden in het Maasdal te onderzoeken en te borgen werd vanuit Rijkswaterstaat en de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) een projectteam voor de Maaswerken opgericht. In de periode 1997-2005 zijn vele locaties waar werkzaamheden worden uitgevoerd, door middel van boringen en proefsleuven verkend. Uit dit verkennend onderzoek bleek dat de kans op archeologische vindplaatsen in het gebied Well-Aijen groot was. Hierop volgden in maart 2010 opgravingen.

De hoogwatergeul Well-Aijen is gesitueerd in een gebied waarin kronkelwaarden (resten van verplaatste rivierbeddingen) liggen met daarin geulen en zandopduikingen. In dit dynamische landschap zijn al eeuwenlang mensen actief geweest. De oudste sporen dateren uit het begin van het Mesolithicum. De menselijke activiteiten lopen met hiaten door tot in de moderne tijd.

Het uitzonderlijke van dit specifieke gebied is dat op een aantal locaties de vondsten stratigrafisch zijn ingebed als gevolg van sedimentatie. Dit is van grote wetenschappelijke waarde.

Het gebied is opgedeeld in verschillende werkvakken die eerst archeologisch onderzocht en vervolgens afgegraven worden. Van het meest zuidelijke deel, werkvak 1, is de rapportage verschenen. Hier werden sporen uit het Neolithicum, de Bronstijd en de Romeinse tijd aangetroffen. In dit werkvak zijn vier vindplaatsen ontdekt.

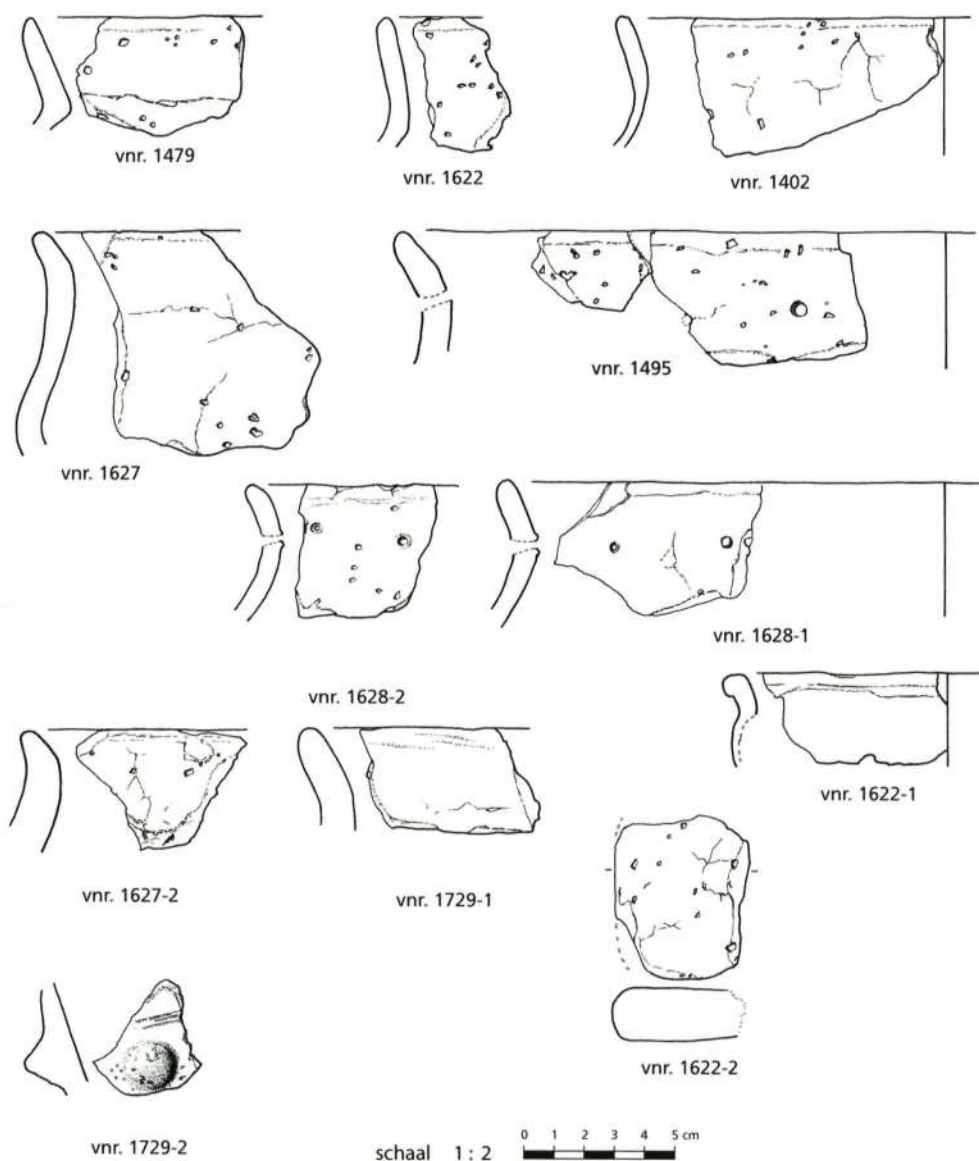
Afb. 1. Bergen, Well-Aijen. Vindplaats D, reconstructie van een erf omgeven door een greppel uit de Romeinse tijd (Ter Wal & Tebbens 2012, afb. 6.20). Tekening © BAAC.

Vindplaats A was in recente tijden vergraven, maar moet in gebruik zijn geweest in de Vroege IJzertijd en Romeinse tijd.

Vindplaats B was in de Late Bronstijd/Vroege IJzertijd bewoond. Er waren een of twee kleine woonhuizen gebouwd met enkele spiekers (voorraadschuurtjes) als onderdeel van een fase van enkelvoudige bewoning. De langdurige bewoning resulteerde in zeven of acht overlappende plattegronden. De bewoners verbouwden haver, emmertarwe, gerst, pluimgierst en erwten. De vondst van verkoolde eikels laat zien dat ook wilde bosvruchten een aandeel hadden in de voedselvoorziening. Eikels werden niet alleen gebruikt als veevoer (voor varkens), maar werden ook door mensen geconsumeerd. De eikels werden eetbaar door er meel van te maken en de bittere stoffen eruit te wassen.

Op vindplaats C kwam een huisplaats uit de Midden-Bronstijd te voorschijn. Ondanks de aanwezigheid van grondsporen kon er geen huisplattegrond worden gereconstrueerd.

Vindplaats D (afb. 1) leverde een concentratie op van aardewerk en vuursteen (nederzettingsafval) uit het Neolithicum, meer specifiek uit de tijd van de Stein-groep (2900-2600 v. Chr.) (afb. 2). Grondsporen werden niet aangetroffen. Botanische resten wezen uit dat men er emmertarwe en gerst verbouwde. Deze locatie werd nogmaals bewoond in de Midden-IJzertijd en de Romeinse tijd. Uit die eerste periode is een klein aantal kuilen aangetroffen.

Afb. 2. Bergen, Well-Aijen. Enkele kenmerken randscherven van de Vlaardingen/Stein-groep en een fragment van een bakplaat (Ter Wal & Tebbens 2012, afb. 7.4). Foto © BAAC.

Enkele daarvan worden op grond van de inhoud (aardewerk en maalstenen) in een rituele context geplaatst.

De laatste fase van bewoning dateert uit de Romeinse tijd. Het gaat om een groot woonstalhuis en een spieker. Driekwart van het geheel werd omgeven door een greppel. De boerderij dateert uit de 2^e/3^e eeuw. Luxe goederen ontbreken vrijwel. (LV)

Literatuur

Wal, A. ter & L.A. Tebbens, 2012: *Hoogwatergeul Well-Aijen. Werkvak 1. Archeologische opgraving, Den Bosch* (BAAC-rapport A-09.0395).

Eijsden-Margraten, Breust, Centrumplan (M)

Aan de tussen 2008 en 2012 uitgevoerde opgravingen in het centrum van Eijsden-Breust wordt een afzonderlijk artikel in de volgende Publications gewijd.

Literatuur

Horssen, J. van, 2012: *Eijsden – Breust Centrumplan. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven, Den Bosch* (BAAC rapport A-12.0020).

Van Campenhout, K. (red.), 2012: *Middeleeuwse nederzettingssporen in de schaduw van de motte van Breust, Eijsden, een archeologische begeleiding, Amersfoort* (ADC Rapport 3258).

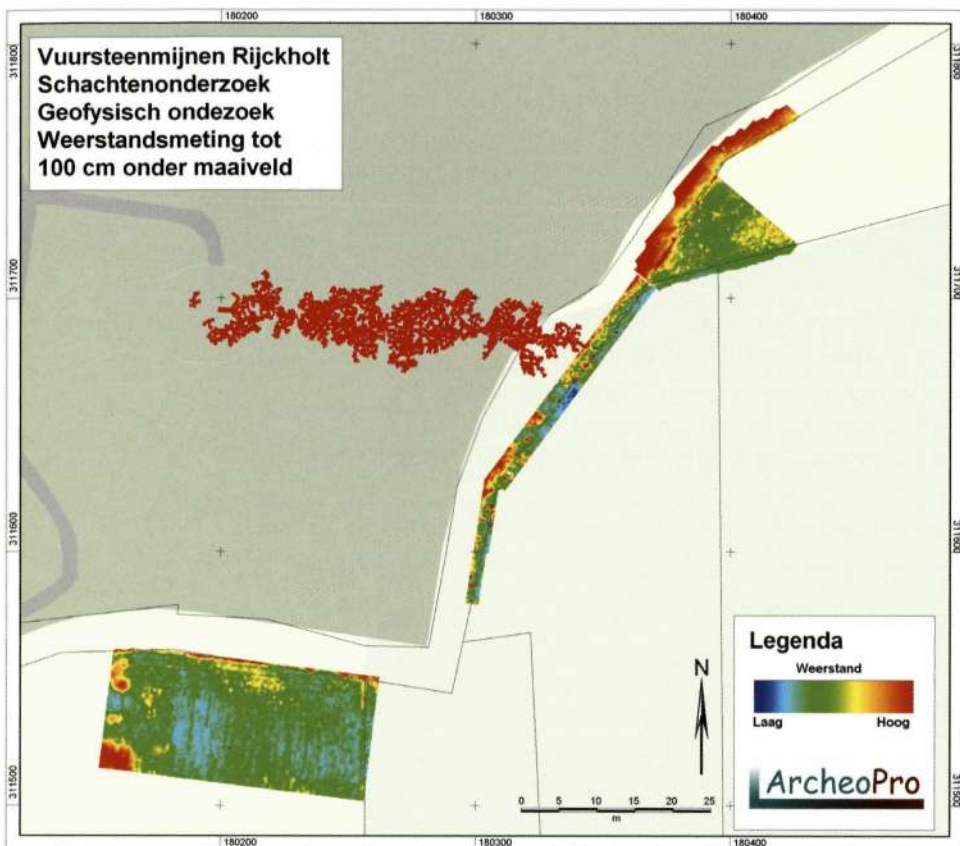
Vanneste, H. & S. Ostkamp (red.) 2013: *De Motte van Breust, Amersfoort* (ADC rapport 2700 / ADC monografie 15).

Eijsden-Margraten, Rijckholt-St. Geertruid (P)

Het archeologisch rijke vondstgebied in Rijckholt-St. Geertruid en omgeving is al meer dan 100 jaar bekend. Behalve de vele steentijdvindplaatsen liggen er ook prehistorische vuursteenmijnen, tezamen vormen zij het oudste industriële monument van Nederland.

In 2008 is de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed begonnen met een vijfjarig project om de omgeving van de goed bestudeerde vuursteenmijnen te onderzoeken. Van die omgeving is namelijk niet veel bekend. Het project heeft twee doelen. Het eerste is een archeologische waardestelling van de terreinen in de omgeving van het mijngebied; het tweede doel is om nieuwe methoden en technieken te ontwikkelen waardoor het mogelijk wordt met oppervlaktegegevens (vondsten en geologie) uitspraken te doen over de activiteiten die rond de mijnen zijn uitgevoerd.

In de eerste twee jaar van het project is er een prospectie (verkenning) uitgevoerd met

Afb. 3. Eijsden-Margraten. De resultaten van een deel van het weerstandonderzoek buiten het gebied van het in de jaren 60 van de vorige eeuw onderzochte mijnveld. In rode lijnen is het opgegraven mijnveld aangegeven. De rode stipjes op het plateau, in het groen gekarteerde gebied ten oosten van de opgraving, verraden de aanwezigheid van mijnschachten (Deeben, e.a. 2011, afb. 25). Afbeelding © ArcheoPro.

gebruikmaking van fysisch-geografische boringen, archeologische boringen, geofysisch onderzoek (afb. 3) en het belopen van akkers, met name in transecten vanuit het dal tot op het plateau, beter bekend als de Kaap van Rijckholt.

De erosie van het gebied bleek mee te vallen en is alleen aan de randen van het plateau sterk. Verder kwamen uit het geofysisch onderzoek aanwijzingen voor grondsporen in de bodem. Op het plateau waren die langwerpige van vorm. Ze houden mogelijk verband met prehistorische bewoning. In de omgeving van de vuursteenmijnen waren de sporen echter puntvormig. Waarschijnlijk zijn dit opgevolde mijngangen. Met dit onderzoek kon de omvang van het vuursteenmijngebied worden vastgesteld.

Het booronderzoek, waarbij de grondmonsters werden gezeefd, gaf als uitkomst dat het vele vuursteen in de bodem deels natuurlijk is, dat de fragmentatie mede het gevolg is van

grondbewerking en dat het verbrande vuursteen mogelijk het gevolg is van prehistorische branden en niet noodzakelijkerwijs met menselijke activiteiten verbonden kan worden.

Een booronderzoek is niet de beste methode om in dergelijke situaties vindplaatsen op te sporen. Veel succesvoller was de oppervlaktekartering. Daarmee konden op enkele plaatsen nederzettingsactiviteiten worden aangetoond, terwijl andere plaatsen aanwijzingen opleverden voor gespecialiseerde vuursteenbewerking.

Binnen de kaders van het project zijn twee deelprojecten opgenomen die een relatie hebben met het oude onderzoek uit de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Het eerste heeft betrekking op de gebruiksduur van de vuursteenmijnen. Deze omvatte bijna 1000 jaar. De exploitatie startte in de vroege periode van de Michelsbergcultuur (4400 v. Chr.) en liep door tot ca. 3300 v. Chr., cultureel gezien gekoppeld aan de Stein-groep.

Een tweede onderzoek betreft de menselijke schedel die in een mijngang is aangetroffen en die onverwacht niet uit de periode van de exploitatie bleek te dateren. Uit een ¹⁴C-datering bleek dat de man op zijn vroegst in 1646 was overleden, maar ook nog na 1937 kon zijn gestorven.

De prospectieve fase van dit onderzoek is vervolgd door een in 2012 afgesloten gravend onderzoek. De resultaten hiervan zijn nog in studie. (LV)

Literatuur

Deeben, J., M.E.T. de Grooth, J.W. de Kort, R.C.G.M. Lauwerier & M.E. ter Schegget, 2011: *Het archeologisch onderzoek in de omgeving van het prehistorische vuursteenmijnveld te Rijckholt-St. Geertruid: de resultaten van 2008 en 2009*, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 202).

Gennep, Mook-Middelaar, Venlo, Heraanleg Maaskaden, cluster 2 en 3 (M)

In de omgeving van Gennep, Mook-Middelaar en Venlo is in 2007 tot 2009 bij de heraanleg van de kaden langs de Maas in opdracht van het projectbureau Maaswerken van Rijkswaterstaat een archeologische begeleiding uitgevoerd.

De werkzaamheden maken deel uit van de Maaswerken, waarbij over een totale lengte van 222 km een veiligere, beter bevaarbare en meer natuurlijke Maas wordt gecreëerd. In Cluster 2 worden nieuwe kaden aangelegd of reeds bestaande harde kaden aangepast. De ingrepen van Cluster 3 bestaan vooral uit het verhogen en verbreden van bestaande groene kaden en het aanleggen van enkele nieuwe.

Oorspronkelijk was het de bedoeling om binnen vier kadetracé's 19 kadevakken te onderzoeken. In de evaluatie van het onderzoek is geconcludeerd dat het neerleggen van de

verantwoordelijkheid voor het inschakelen van de opgravers bij de verstoorder niet heeft geleid tot het afgesproken onderzoek in de geselecteerde gebieden. Het opgravende bedrijf is niet altijd in kennis gesteld van de voortgang van de werkzaamheden in de aandachtsgebieden die waren geselecteerd voor actieve en proactieve begeleiding. In enkele kadevakken waren de civiele werkzaamheden al afgerond voordat een archeoloog ter plekke was. In de kadevakken die voor een reactieve begeleiding waren geselecteerd, heeft geen onderzoek plaatsgevonden omdat de opgravers nooit zijn ingeschakeld.

In de uitvoering zijn uiteindelijk slechts vier kadevakken actief begeleid; vijftien kadevakken die wel voor onderzoek geselecteerd waren, zijn niet of slechts gedeeltelijk onderzocht. Hierdoor zijn de inspanningen van een zorgvuldig voortraject teniet gedaan en is niet het gewenste resultaat bereikt. In toekomstige projecten is een andere aanpak nodig die garandeert dat alle geselecteerde gebieden ook daadwerkelijk onderzocht worden. Aan de waarnemingen in drie kadetracés zijn wegens de beperkte omvang (zowel in grootte van de bouwputten als de verstoringdieptes) geen omvangrijke conclusies te verbinden. Wel verschaffen zij inzicht in (de reden van) de aan- of afwezigheid van archeologische waarden in de onderzoeksgebieden of de nabijheid ervan. Zo is op meerdere locaties aangetoond dat de bodem is verstoord (o.a. kadevakken KA6 en NK-05) en dat een verwacht esdek juist afwezig is (kadevak HA1).

Het uitgevoerde landschappelijk onderzoek en de relatie met de vindplaatsen in de omgeving zijn niet uitgewerkt. Dat betekent dat er weinig of niets met het landschappe-

lijk onderzoek gedaan is en dat er niet naar vindplaatsen in de omgeving is gekeken.

Eigenlijk hebben alleen de deelgebieden aan de Venlose kant (VEN.4.K) belangrijke resultaten opgeleverd. Hier hebben de waarnemingen aangetoond dat zelfs een beperkt onderzoek wel degelijk belangrijke informatie kan opleveren. Zo is in kadevak RA-2 aangetoond dat net ten noorden van de vesting Venlo activiteiten ten behoeve van baksteenproductie hebben

Afb 4. Heraanleg Maaskaden, Venlo, kadevak KA. De 19^e eeuwse muur, noord-zuid georiënteerd met een lengte van 56,8 m. en een breedte van 1,3 m., is opgetrokken uit baksteen. Aan de binnenzijde van de muur zijn om de 3,5 m. zware steunberen geplaatst die in verband met de muur zijn gemetseld (Weiss-König & Loonen 2012, fig. 5.11). Foto © Archeodienst.

plaats gevonden en dat mogelijk in de nabijheid een vroegmiddeleeuwse vindplaats ligt.

Kadevak KA verschaft een goed inzicht in de stadsomwalling van Venlo ter hoogte van de Maaspoort. De resultaten van dit onderzoek kunnen bruikbare informatie leveren over het complexe thema van de vestingbouw en, in combinatie met historisch kaartmateriaal, over de geschiedenis van de stad Venlo (afb. 4). Omdat het project op de onderzochte delen heeft aangetoond dat ook kleinschalige ingrepen belangrijke archeologische informatie kunnen opleveren kan nu alleen maar gegist worden naar de informatie die is gemist door de lacunes in de uitvoering van het onderzoek. (MA)

Literatuur

Weiss-König, S. & A.F. Loonen (eds.), 2012: *Inventariserend veldonderzoek en aansluitende opgravingen in plangebied watertransportleiding Susteren – Sweikhuizen (L), Zevenaar/Groningen* (ARC-Publicaties 243/Archeodienst-rapport 410).

Gennep, Martinushof (M, N)

Tijdens de bouw van de Martinuskerk in Gennep in 1953 zijn resten van een Romeins grafveld aangetroffen. Deze kerk ligt buiten de middeleeuwse kern van Gennep.

De verwachting was dan ook dat er op de locatie Martinushof, een plangebied in de nabijheid van de kerk, graven uit de Romeinse tijd aanwezig zouden zijn. Bij de herinrichting van het parkeerterrein is een archeologische begeleiding uitgevoerd. Er is toezicht gehouden op het ontgraven van boomgaten en leidingsleuven. Romeinse graven zijn tijdens deze werkzaamheden niet aangetroffen.

In de directe nabijheid van de kerk zijn geen graafwerkzaamheden verricht. De begrenzing van het grafveld kon door de begeleiding niet vastgesteld worden. Wel kunnen er uitspraken gedaan worden over de locatie van dit grafveld.

Men verwacht deze namelijk ten zuiden van de Martinuskerk en eventueel ten oosten van de Martinuskerk. Er zijn drie paalkuilen uit de Late Middeleeuwen of de Nieuwe Tijd waargenomen. De vondsten kunnen breder gedateerd worden: van de Vroege Middeleeuwen (Karolingische tijd) tot en met de Nieuwe Tijd. Het is aannemelijk dat het plangebied vanaf de Vroege Middeleeuwen in gebruik genomen is, mogelijk als agrarisch gebied. De hoge tot middelhoge archeologische verwachting voor het plangebied kan op basis van het onderzoek gedeeltelijk worden aangepast. (MA)

Literatuur

Ridder, A. de, 2012: *Gennep, Martinushof, Een archeologische begeleiding*. Amersfoort (ADC Rapport 3000).

Heerlen, Kasteellaan (N)

In opdracht van de gemeente Heerlen heeft ADC ArcheoProjecten in februari 2012 een archeologische begeleiding uitgevoerd voor het plangebied Heerlen Kasteellaan 3.

In het plangebied is een bestaande vijver uitgedregd en van slib ontdaan. Bij het uitdreggen van de vijver is muurwerk aangetroffen, dat vermoedelijk behoort tot Kasteel Meezenbroek. Het muurwerk bestaat uit een fundering van mergelblokken met een bakstenen bovenconstructie. Onder de mergelblokken is een fundering van slieten (houten stammetjes) gevonden. Deze zware fundering behoort vermoedelijk tot een brugconstructie. De grachtvulling rondom de brug was zowel in het vlak als in het profiel zichtbaar.

In de gracht is aardewerk gevonden. Het aardewerk dateert uit de tweede helft van de 14^e eeuw tot en met het eerste kwart van de 17^e eeuw. De gracht heeft dus geen eenduidige datering. Deze vondsten wijzen erop dat de gracht mogelijk vanaf de Late Middeleeuwen open heeft gelegen.

De oudste vermelding van het kasteel dateert uit de Late Middeleeuwen. In de tweede helft van de 18^e eeuw is op de locatie een nieuw landhuis gebouwd naar een ontwerp van Matthias Soiron (1748-1834). Dit huis of kasteel had een gracht en was door middel van een brug verbonden met de ten zuidwesten gelegen kasteelhoeve.

De aangetroffen brugresten behoren zeer waarschijnlijk tot het 18^e-eeuwse kasteel. De bakstenen dateren namelijk uit de Nieuwe Tijd. Hoe de brug er precies uit heeft gezien is niet te zeggen. De brug kan volledig in (bak)steen zijn opgetrokken maar de houten palen binnen de fundering kunnen erop wijzen dat de bovenbouw uit een houten raamwerk bestond. Er zijn geen beschrijvingen van deze brug bekend.

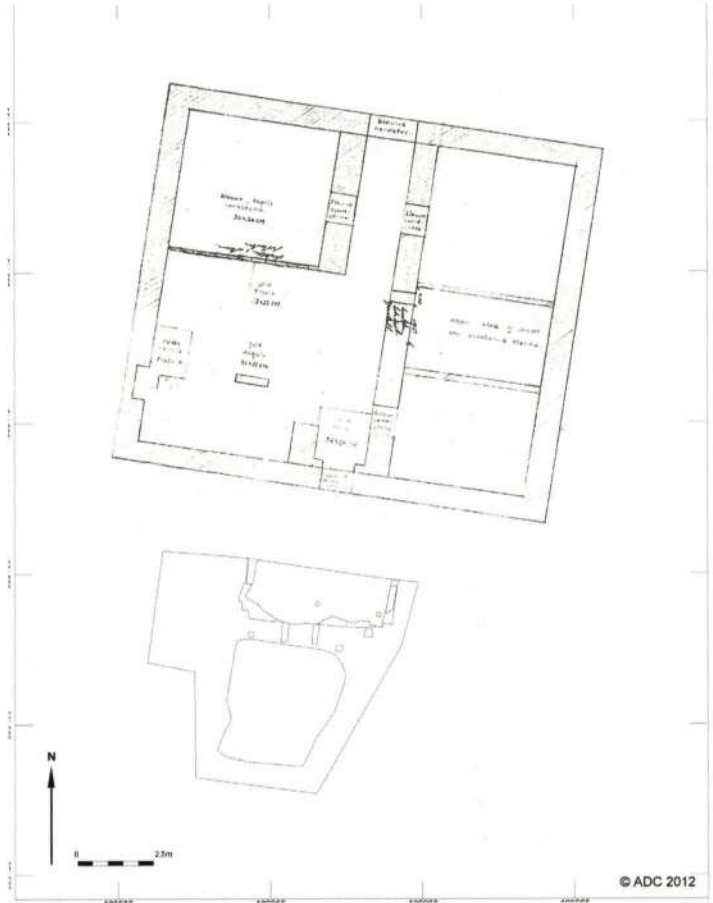
De gracht is in de 19^e eeuw gedempt, waarbij de brugconstructie vermoedelijk (deels) is gesloopt. Een van de aangetroffen sporen was een restant van een dempingspakket waarmee de gracht is opgevuld. In 1935 is het landhuis gesloopt. In de jaren '70 van de vorige eeuw is het gebied ingericht als park, waarbij een grote vijver rondom het complex is gegraven.

De archeologische begeleiding vormde aanleiding om de gegevens van een opgraving uit 1977 op de kasteellootatie opnieuw te bekijken. Tijdens dit eerdere onderzoek, uitgevoerd door medewerkers van het Thermenmuseum te Heerlen, is de gehele buitenmuur van het kasteel vrijgegraven en kon de exacte omtrek van het kasteel worden bepaald. Bij de noordwestelijke hoek werd een diep kijkgat gemaakt. De onderzoekers hoopten de restanten van de middeleeuwse woontoren aan te treffen, maar deze zijn niet waargenomen. In die hoek werd toen wel een gootje gevonden.

Het binnenwerk van het kasteel is voor een deel onderzocht. Met name over

het noordelijk deel van het kasteel heeft de opgraving veel informatie opgeleverd. In de noordoostelijke hoek bevond zich een vertrek met een zwartgeblakerde leemlaag op de vloer. Het noordwestelijke vertrek had een tegelvloer met blauwe tegels. Verder werd duidelijk dat het grondplan is ingedeeld in een breed westelijk deel en een iets smaller oostelijk deel. Het smalle oostelijke deel is ingedeeld in drie vertrekken.

De belangrijkste conclusie van de onderzoekers uit 1977 was dat de locatie van kasteel Meezenbroek anders was dan tot die tijd bekend was. De tijdens de archeologische begeleiding door het ADC aangetroffen fundering van de brug ligt midden voor het kasteel op de locatie die door de medewerkers van het Thermenmuseum is vastgesteld (afb. 5). In het recreatiegebied zijn de contouren van het voormalige landhuis weergegeven door ca. 1 m hoog metselwerk. (MA)

Afb. 5. Heerlen, Kasteellaan. Gecombineerde kaart met de gegevens van de opgraving uit 1977 en de resultaten van de archeologische begeleiding (Hazen 2012, afb. 13). Foto © ADC.

Literatuur

Hazen, P.L.M., 2012: *Heerlen Kasteellaan 3. Een archeologische begeleiding*, Amersfoort (ADC Rapport 3132).

Heerlen, Valkenburgerweg 25A (R)

Het perceel aan de Valkenburgerweg ligt in de bebouwde kom van de voormalige vicus Coriovallum. In de 20^e eeuw werd hier de villa Savelberg Doodleger gebouwd en later ook weer gesloopt. Een flink deel van het terrein raakte hierdoor verstoord. Toch zijn de resultaten van het onderzoek op dit perceel belangrijk, omdat er nog veel vragen zijn over de bewoningsgeschiedenis van de vicus. Het archeologisch onderzoek vond plaats in het voorjaar van 2007.

Hoewel in het verleden al zeer veel resten van Coriovallum zijn blootgelegd, zijn maar weinig opgravingen verder uitgewerkt op een manier waardoor antwoorden gegeven kunnen worden op belangrijke vragen zoals die naar de chronologie en de verschillende vormen van bewoning. Deze opgraving aan de Valkenburgerweg op een perceel waar vroeger al waarnemingen waren gedaan, is daarmee een mooi voorbeeld van de informatiewinst van hedendaags onderzoek dat is uitgevoerd volgens de kwaliteitseisen van nu.

In totaal is iets meer dan 1000 m² opgegraven. Er zijn meerdere vlakken aangelegd, op sommige plekken vier, waardoor de stratigrafie goed kon worden onderzocht. Ondanks de recente verstoringen kon uit de nog intacte delen een interessante bewoningsgeschiedenis worden gereconstrueerd.

Al eerder was bekend dat op deze plek in Heerlen de Romeinse hoofdweg, tegenwoordig aangeduid als de Via Belgica, en restanten van huizen te vinden waren. De Romeinse weg werd inderdaad gevonden en zelfs tweemaal aangesneden.

Hoewel de bouw van de woning op deze plek aan het begin van de 20^e eeuw een groot deel van de weg had verstoord, kon toch nieuwe informatie worden gewonnen. Zo was het opvallend dat de wegprofielen, die op korte afstand van elkaar lagen, zeer gevarieerd waren. Dit bewijst dat de weg vaak hersteld werd en dat de reparaties zeer lokaal waren.

Interessant was dat ook de greppel werd teruggevonden, die parallel aan de weg heeft gelopen. Al met al geven de wegprofielen op dit kleine perceel een goed beeld van de dynamiek van de weg, met diverse lokale reparaties en kleine verleggingen.

Het dateerbare materiaal dat in relatie tot de weg werd gevonden, laat zien dat de eerste fase van de weg tegen het eind van de eerste eeuw na Chr. werd afgesloten. Helaas blijft onduidelijk wanneer de weg precies is aangelegd en wanneer de laatste fase van de weg moet worden gedateerd. Uit een laag net boven de weg kwam een munt uit de 4^e eeuw na Chr. naar boven. Maar omdat niet met zekerheid kan worden gezegd dat die laag een gesloten context vormt, blijft het gissen tot wanneer de weg in gebruik is geweest.

De gebouwsporen hebben tot nieuwe inzichten in de bewoning aan de rand van de vicus Coriovallum geleid. Dit is vooral te danken aan het feit dat in de moderne archeologie sporen van huizen die gemaakt waren van organisch materiaal zoals hout en leem, goed worden herkend. In de archeologie van de eerste helft van de 20^e eeuw lag de focus meestal op duidelijk herkenbare resten, zoals muurwerk en pottenbakkersovens, simpelweg omdat in die tijd

onvoldoende bekend was hoe structuren van organisch materiaal herkend konden worden.

Zo werd op het terrein aan de Valkenburgerweg een flink aantal paalkuilen aangetroffen, waarvan sommige onder de muren van kalksteen lagen. Dit vormt het bewijs voor verschillende bewoningsfasen op deze plek in de vicus. De sporen lagen in twee clusters. Helaas waren beide clusters zeer verstoord door de recente bouw, zodat niet goed te reconstrueren is wat hier nu precies heeft gestaan. Mogelijk waren het meerdere rechthoekige huizen van hout en leem, haaks op de Romeinse weg. De bouw van deze huizen, met zware middenstaanders, doet denken aan een type dat vanaf de 1^e eeuw na Chr. in de regio gangbaar was. In Tongeren zijn dergelijke huizen gedateerd in de vroeg-Romeinse periode.

Naast houtbouwsporen werden op het onderzoeksterrein ook muurwerkrestanten aangetroffen. In 1960, toen de villa Savelberg gesloopt werd, waren al wat stukken muurwerk opgetekend. De nieuwe opgraving resulteerde in verschillende nieuwe funderingen en uitbraaksleuven die samen met de bevindingen uit 1960 een goed beeld geven van de steenbouw op deze plek.

De muurresten hadden een breedte van 40 tot 60 cm. Daarnaast werd een stenen kelder opgegraven, die goed bewaard was en een diepte had van 1,6 meter (afb. 6). De bodem van de kelder bestond uit een laag van 20 tot 30 cm geel zand. Uit deze zandlaag kwam een beker van geverfd aardewerk tevoorschijn met daarin een munt van keizer Commodus: mogelijk een bouwoffer. Deze vondst wijst erop dat de kelder aan het einde van de 2^e eeuw na Chr. is gebouwd (afb. 7).

Het muurwerk was van kalkzandsteen en harde mortel, waarin mooie regelmatige voegen waren gekrast. Er waren nissen in de muren en een kelderlicht, waardoor frisse lucht

Afb. 6. Heerlen, Valkenburgerweg 25A. Romeinse kelder. Uitgaande van een kelderhoogte van circa 2 tot 2,20 meter van af de vloer op het gele zand zou de begane grond zich rond de 106,6 m +NAP zich moeten hebben bevinden. De bovenkant van de keldermuur bevindt zich op 105,7 m +NAP. Dit betekent dat tussen de 70 en 110 cm bodemarchief vanaf de begane grond door erosie verdwenen is (Tichelman & Janssens 2012, afb. 6.17). Foto © RAAP.

Afb. 7. Heerlen, Valkenburgerweg 25A. De munt van Commodus (176-192) in het gele zand van de keldervloer wijst erop dat de kelder gebouwd is aan het eind van de tweede eeuw. De munt werd gevonden in een beker in de vloer. Het zou hier een bouwoffer kunnen betreffen (Tichelman & Janssens 2012, afb. 7.4.2). Foto © RAAP.

en daglicht in de kelder konden stromen. De kelder was gevuld met verbrand puin, wat duidelijk maakt dat een felle brand een eind heeft gemaakt aan het huis. Dit zal gezien het vondstmateriaal ergens in het begin van de 3^e eeuw moeten zijn geweest.

De oorspronkelijke hoogte van de 'begane grond' van het huis kon worden gereconstrueerd met behulp van de kelder. Daardoor werd duidelijk dat van het oorspronkelijke bodemarchief tussen de 70 en 110 cm inmiddels is verdwenen. Dit toont maar weer eens duidelijk aan hoe sterk de aantasting van het bodemarchief in stedelijke context kan zijn.

Uit de observaties van 1960 was bekend dat het stenen huis een vloerverwarming (*hypocaustum*) had. Bij de nieuwe opgraving is waarschijnlijk de stookgang (*praeefurnium*) van de verwarming aangetroffen, die helaas ook weer sterk was verstoord door de bouw van de 20^e eeuw.

Interessant was de vondst van een kleilaag met een typische, blauwe kleur. Deze 'vette beekklei' was om de kelder en de stookplaats aangebracht, zeer waarschijnlijk als isolatielaag, om de toch vrij kwetsbare kalkzandsteen tegen de invloed van vocht en kou te beschermen. Elders in Heerlen is dit fenomeen ook al waargenomen.

Het huis zal minstens 23 meter lang en ten minste 7, maar mogelijk 12 tot 20 meter breed geweest zijn. Het lag op minder dan 2 meter van de Romeinse hoofdweg. Deze woning lijkt sterk op de stadswoningen die in Tongeren, Tienen en Walheim zijn opgegraven. Het zijn geen eenvoudige vakwerk 'striphuizen' (lang en smal met aan de straatzijde toegang tot een winkel), maar huizen met een stedelijk karakter, niet heel anders dan wat ook in de grote steden als Keulen en Xanten is teruggevonden. Ook het losse vondstmateriaal van deze vindplaats laat zien dat de bewoners van de stenen woning een redelijk welvarend bestaan kenden gedurende de 2^e en 3^e eeuw.

Al met al tonen de resultaten van dit onderzoek aan dat zelfs op een betrekkelijk kleine site, waar al veel van het bodemarchief verloren is gegaan, nog veel nieuwe informatie kan worden verkregen, doordat de huidige veldmethoden archeologen veel meer details verschaffen dan vroeger mogelijk was. (KJ)

Literatuur

Tichelman, G. & M. Janssens 2012: *Wonen langs de Romeinse weg in Coriovallum. Valkenburgerweg 25A, gemeente Heerlen. Een opgraving in de vicus van Heerlen* (Raap-rapport 2210).

Horst aan de Maas, Grubbenvorst, Raaieind (P, R, N)

In de winter van 2009-2010 heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau proefsleuven gegraven in het plangebied Raaieind bij Grubbenvorst. Het onderzoek was noodzakelijk wegens de aanleg van een haven, een zand- en grindverwerkingsinstallatie en een natuurgebied.

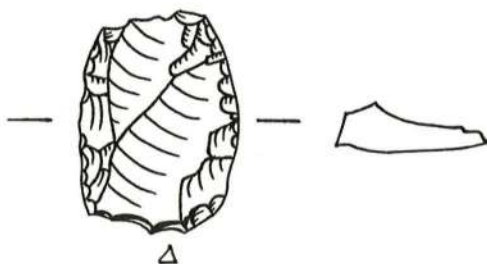
Het gebied kent landschappelijk een gecompliceerde ontstaansgeschiedenis. Er zijn drie voormalige, in het Holoceen gevormde Maasgeulen aangetroffen. Verder zijn er veel bewoningssporen gevonden, voornamelijk daterend uit Bronstijd, IJzertijd en Romeinse tijd. Daarnaast werd er een fort teruggevonden dat een rol speelde in het Beleg van Venlo (1646).

De prehistorische vondsten komen uit verschillende typen sites. Het betreft hoofdzakelijk nederzettingen, maar ook een kleine oven met een aardewerken rooster (IJzertijd) voor de productie van aardewerk, een klein grafveld (Late IJzertijd/Vroeg-Romeinse tijd) en dumps (IJzertijd en Romeinse tijd).

In het kleine grafveld, dat ruimtelijk niet begrensd kon worden, zijn enkele concentraties gecremeerd menselijk bot aangetroffen. In een daarvan bevonden zich ook twee slingerkogels (afb. 8). Bijzonder was de ontdekking van een stuk weg uit de Romeinse tijd. Deze weg ligt precies op de lijn van het vermoede tracé dat al door ritmeester J.A. Ort in 1884 werd gemeld. In het wegdek bevond zich wat grind en Romeins aardewerk. Het is niet bekend of dit stuk weg onderdeel was van de heerbaan tussen Atuatuca (Tongeren) en Noviomagus (Nijmegen).

Afb. 8. Horst aan de Maas, Raaieind. Twee slingerkogels uit de Late IJzertijd uit graf 3. Ze zijn 4,5 cm lang (diam. 2,7 cm) en 4,2 cm lang (diam. 2,5 cm). De iets langgerekte, ronde kogels van gebakken leem werden met een slingeraar weggegooid. Ze werden voornamelijk als (oorlogs-)wapen gebruikt (Dijk, van 2012, fig. 27). Foto © RAAP.

Afb. 9. Horst aan de Maas, Raaieind. Ketsstenen zijn vrij dikke maar kleine, rechthoekige stukken vuursteen. Er werd een ketssteen in de 'haan' van het geweer geklemd. Als de trekker werd overgehaald, schampte de steen langs een ruw gemaakte ijzeren pan waarop wat kruit was gelegd. De vonk die daardoor ontstond, zorgde ervoor dat het kruit ontbrandde en de kogel werd afgevuurd. Ketsstenen werden hiervoor vooral in de 17e-18e eeuw gebruikt (Dijk, van 2012, fig. 53). Foto © RAAP.

Kenmerken van een heerbaan, zoals een dik grindpakket en afwateringssloten in de berm van de weg, ontbraken. Mogelijk was het een weg met een lokale/regionale betekenis.

Naast enkele kleine middeleeuwse vondstlocaties kan de vondst van een lange, 3 meter brede, greppel genoemd worden. Het is een restant van het tijdelijke fort van Prins Hendrik van waaruit Venlo bestookt werd tijdens het beleg in 1646. Uit de greppel komen nauwelijks vondsten. Een vondst die met het beleg te maken moet hebben gehad, is een vuurstenen ketssteen, gebruikt in een van de geweren uit die tijd (afb. 9). (LV)

Literatuur

Dijk, X.C.C. van, 2012: *Plangebied Raaieind te Grubbenvorst, gemeente Horst aan de Maas; archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (proefsleuven)*, Weesp (RAAP-rapport 2156).

Horst aan de Maas, Lottum, Houthuizen (P)

Op 11 februari 2013 vond heer Koos Alards met zijn metaaldetector een bronzen hielbijl (afb. 10) in de losse grond van een voormalige weide even ten zuiden van Lottum. De vindplaats ligt in een iets hellend terrein dicht tegen de Molenbeek van Lottum aan, ten zuiden van Houthuizen. Hier hadden grondwerkzaamheden plaatsgevonden ter verbetering van de natuurlijke waarden van het gebied.

De bijl, die dateert uit de Midden-Bronstijd (1500-1100 v. Chr.), heeft een lengte van 108 mm en vertoont op verschillende plaatsen, zowel aan de voor- als achterzijde, sporen van bronsrot. Deze heeft de bruingroene patina aangetast. De patina en de bronsrot zijn aanwijzingen dat de bijl niet uit een echt natte context afkomstig is, of dat die natte context door langdurige drainage is ontwaterd. Op de topografische kaart uit de periode 1837-1844 is het gebied al ontgonnen en als weidegrond in gebruik.

Op de ene zijde van de bijl is nog een duidelijke gietnaad zichtbaar; op de andere zijde is deze minder uitgesproken. (LV)

Afb. 10. Horst aan
de Maas, Lottum.
Bronzen hielbijl,
lengte 108 mm.
Foto © Limburgs
Museum.

RESTAURA 100 MM KAM 1

Literatuur

Butler, J.J. & J. Steegstra, 1997/1998: Bronze Age Metal and Amber in the Netherlands (II-2): catalogue of the palstaves, *Palaeohistoria* 39/40, 163-275.

Leudal, Regenwaterbuffer Hunsel (P, R, M, N)

De aanleg van een regenwaterbuffer te Hunsel, gemeente Leudal was aanleiding om de graafwerkzaamheden archeologisch te laten begeleiden. Naar aanleiding van de vondsten die werden gedaan, werd de aanvankelijk extensieve begeleiding van een groot areaal (ca. 4200 m²) gewijzigd in een intensief onderzoek van een klein areaal (ca 650 m²).

Het plangebied ligt in een oude stroomgeul van de Maas, waarin de Uffelse Beek haar dalbodem heeft gevormd. Het onderzoeksgebied bevindt zich op de overgang van de natte beekdalvlakke naar een hoger gelegen terras dat met dekzand is bedekt.

Voor de aanvang van de werkzaamheden was dwars door het plangebied een afwateringssloot gegraven. In het schuin aangelegde profiel van de afwateringssloot was duidelijk de insnijding zichtbaar van een oude meander van de Uffelse Beek. Deze bleek niet overeen te komen met de loop van de Uffelse Beek aan het begin van de 20^e eeuw. Onderin werd de beekloop gekenmerkt door afvalmateriaal uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. De afvaldump bestond voornamelijk uit aardewerkscherven.

Enigszins opmerkelijk was de vondst van een Romeinse munt en een fragment van een mantelspeld uit de Vroege Middeleeuwen in het noordelijke deel van de geplande regenwaterbuffer.

Op basis van de vondsten is al in het veld besloten om de aard van de begeleiding op te schalen naar eerst een waarderend onderzoek en vervolgens naar een opgraving. Tijdens de opgraving zijn twee werkputten van uiteenlopende grootte gedocumenteerd. De werkputten lagen aan weerszijden van de reeds gegraven afwateringssloot.

De vroegste aanwijzing van menselijke bewoning in het plangebied is een kuil uit de IJzertijd. Met uitzondering van een Romeinse kuil zijn de meeste sporen (paalkuilen, kuilen en greppels) die tijdens de opgraving zijn aangetroffen te dateren in de overgangsperiode van de Vroege naar de Late Middeleeuwen, van ca 900 tot 1350. Van enkele sporen, met name de greppels, loopt de gebruiksduur door tot in de Nieuwe Tijd.

Ten gevolge van de kleinschaligheid van de opgraving waren geen duidelijke plattegronden te herkennen. Op basis van de oriëntatie en datering van de aangetroffen greppelsystemen in het plangebied kunnen echter toch twee middeleeuwse erven worden onderscheiden.

Het oudste erf (erf 1) bevindt zich in het uiterste zuiden van het plangebied, met vermoedelijk een bootvormig huis van het type Dommelen. Dit is een type boerderijplattegrond die kenmerkend is voor de Volle Middeleeuwen in Zuid-Nederland en Vlaanderen. Het lijkt er op dat erf 1 in de Late Middeleeuwen is verlaten en dat de bewoning zich naar het noorden heeft verplaatst. Dit werd mogelijk veroorzaakt door vernatting van het gebied. Hier ontstond een nieuw erf (erf 2). Opmerkelijk is dat beide erven in de onmiddellijke nabijheid van een laatmiddeleeuwse meander van de Uffelse Beek zijn opgetrokken. Dit lijkt op het eerste gezicht een anachronisme. Maar het erf kan er al gelegen hebben en de meander kan zich in de richting van het erf toe verlegd hebben. De erven bevinden zich precies op de overgang van de droge zandgronden in het oosten van het plangebied naar de natte beekdalgronden in het westen van het plangebied. De watervoorziening en afwatering van beide erven werd verzorgd door een stelsel van greppels die waren aangesloten op de Uffelse Beek.

De begrenzing van de vindplaats kon alleen in het westen worden bepaald door de historische loop van de Uffelse Beek. Vermoedelijk strekt de vindplaats zich ook ten noorden en zuiden van het plangebied uit.

Hoewel kleinschalig heeft het onderzoek het belang aangetoond van nederzettingsonderzoek in de onmiddellijke omgeving van kerken en historische kernen (afb. 11). Het onderzoek heeft meer inzicht verschaft in de ontstaansgeschiedenis van dorpen en gehuchten in het algemeen en van Hunsel in het bijzonder. (MA)

Literatuur

N.H.A. Sprengers, 2011: *Regenwaterbuffer te Hunsel, Gemeente Leudal. Een archeologische begeleiding en opgraving*, Weesp (RAAP rapport 2268).

Afb. 11. Leudal, Hunsel. Op de voorgrond de vindplaatsen van de middeleeuwse erven. Op de achtergrond is de kerk van Hunsel zichtbaar (Sprengers 2011, foto 20). Foto © RAAP.

Leudal, Haelen, Speckerweg (P)

In een klein plangebied voor de bouw van enige woningen aan de Speckerweg in Haelen zijn enkele proefsleuven gegraven. In het noordelijke deel van het gebied werden grondsporen aangetroffen die dateren uit de Late Bronstijd/ Vroege IJzertijd. Het bleek niet mogelijk daaruit gebouwenplattegronden te reconstrueren.

Ook werd een kleine hoeveelheid aardewerk, waaronder huttenleem, opgegraven. Het vermoeden is dat hier een klein erf heeft gelegen. (LV)

Literatuur

Schutte, A.H. & G.J. Boots 2012: *Archeologisch proefsleuvenonderzoek Speckerweg 5 te Haelen in de gemeente Leudal, Swalmen* (Ecoconsultancy rapportnummer 11100768).

Maasgouw, Beegden, Eerdweg (P, R)

In Beegden zijn aan de Eerdweg, binnen een archeologisch monument, negen proefsleuven aangelegd met een totale oppervlakte van bijna 800 m². Er werden sporen aangetroffen uit de Bronstijd, IJzertijd en Romeinse tijd. De resten uit de Bronstijd bestonden uit nederzettingssporen, maar een structuur van de nederzetting kon niet herkend worden. Bij de sporen uit de IJzertijd ging het om spiekers, afvalkuilen en een waterput. De sporen uit de Romeinse tijd wijzen op de mogelijke aanwezigheid van een boerderij of erf. Een vervolgonderzoek is geadviseerd. (LV)

Literatuur

Alma, X.J.F. & K.M. van Domburg, 2007: *Maasgouw, Beegden – Eerdweg 4 (Gemeente Maasgouw). Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven, Amersfoort (ADC Rapport 1184).*

Maasgouw, Stevensweert, de vestingwerken (N)

Met de aanleg van de vesting Stevensweert werd in het jaar 1633 begonnen, kort nadat het eilandje in de Maas in de handen kwam van de Spanjaarden.

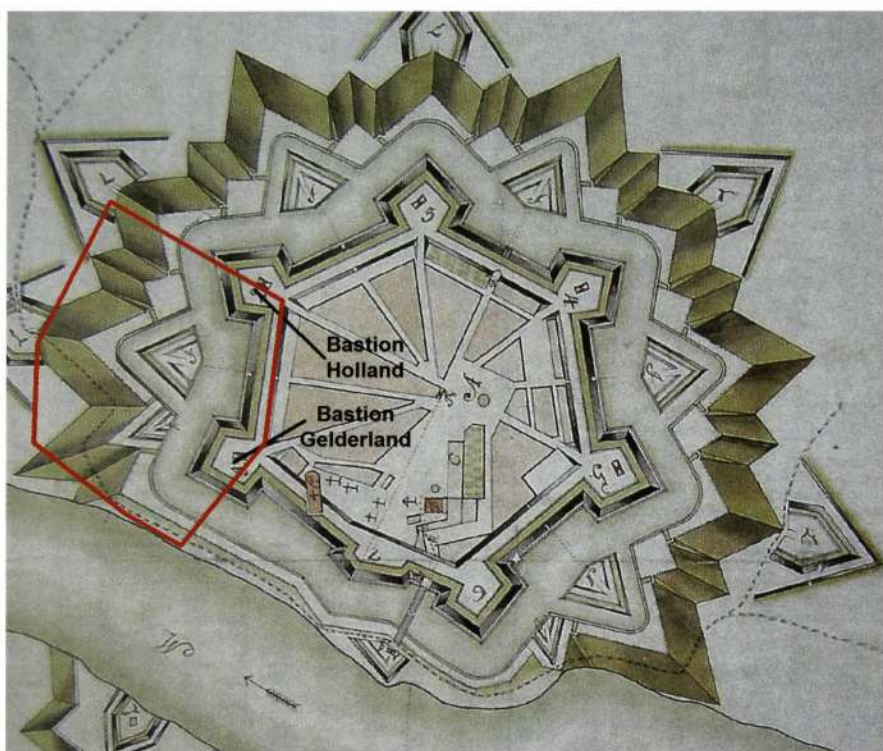
De verdedigingswerken, met het 'ideale' stervormige patroon, vormden het pronkstuk van een verdedigingslinie die het hele eiland omvatte. Het belang van Stevensweert ligt in het stervormige stratenpatroon dat de Spanjaarden aan het stadje meegaven.

De vestingwerken bestonden uit een hoofdwal met zeven bastions, een buitenwal met wapenplaatsen, vijf ravelijnen en een verstevigd bruggenhoofd in de vorm van een gedetacheerd (door een gracht van de vestingwal afgescheiden) bastion aan de overzijde van de Nieuwe Maas. Later zouden er in het verlengde van de bastions nog vijf extra gedetacheerde bastions worden aangelegd.

Vroegmoderne vestingwerken zijn in Limburg slechts zelden op grote schaal onderzocht. Toen ten noorden van de dorpskern van Stevensweert, op de locatie Maasdijk – Singelstraat, een deel van de 17^e-eeuwse vestingwerken werd gereconstrueerd, werd het mogelijk onderzoek te doen naar de omvang en de locatie van de vestingwerken, de bouwtechnieken, en de gaafheid en conservering van de nog aanwezige archeologische sporen en vondsten. In een plangebied van 3,3 ha zijn eerst 12 proefsleuven aangelegd. Daarna werd een groot deel van het ontgraven van de grachtboorden en –bodem archeologisch begeleid. Het onderzoek had een totale oppervlakte van circa 1300 m².

Niet de hele vesting maar een deel ervan werd gereconstrueerd (afb. 12). Van de vijf ravelijnen werd er slechts één gereconstrueerd. Omdat de reconstructiewerkzaamheden al in

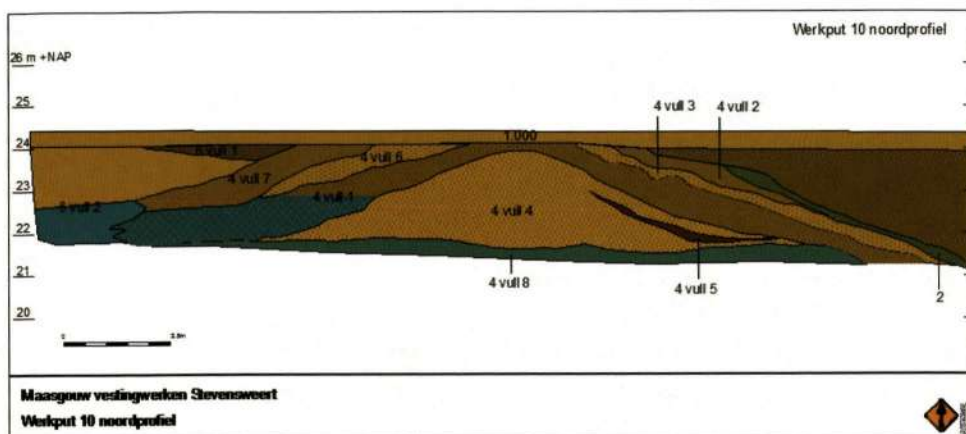
Afb. 12. Maasgouw, Stevensweert. (Claeys 2012, p. 11). De vesting Stevensweert in 1748 in haar meest uitgebreide vorm met de vijf gedetacheerde bastions. De kaart is getekend door G.C. Wetterstrom (particuliere collectie). Het onderzoeksgebied is in het rood omkaderd (Claeys 2012, fig. 14). Afbeelding © J. Claeys.

uitvoering waren, konden de bastions en het ravelijn niet meer archeologisch worden onderzocht. Daarom kunnen over de wallen weinig uitspraken worden gedaan, ook al omdat het grootste deel van de oorspronkelijke bovengrondse structuren geslecht is in de voorbije eeuwen. Uit het onderzoek kan echter wel worden afgeleid dat een groot deel van de vestingwerken rondom het dorp Stevensweert in goede staat bewaard is in de bodem. Van de buitenwal is wel een mooie dwarsdoorsnede opgetekend (afb. 13). Het profiel geeft inzicht in de technische opbouw van de wallen. Daarbij werd de kern ingekapseld in opeenvolgende meer grindige en meer kleiige lagen, wellicht om de stevigheid ervan te garanderen.

Het beeld van de grachten beantwoordde aan de eerdere ideeën over breedte, diepte en algemene vorm. In het westelijke deel van het onderzoeksgebied is van een dieper liggend kleipakket niet duidelijk of het gaat om een oudere fase van de gracht (vóór de aanleg van de ravelijnen) of om natuurlijke riviergeulafzettingen.

Van het poortgebouw en de tunnel (die wellicht uit hout was opgetrokken) zijn geen sporen bewaard gebleven. Van het brugje tussen de tunnel en het ravelijn zijn echter wel sporen aangetroffen. Eén spoor, een waterput die zich onder de westelijke rand van het ravelijn bevindt, kan met zekerheid toegeschreven worden aan de periode vóór de vestingwerken.

Afb. 13. Maasgouw, Stevensweert. Dwarsdoorsnede buitenwal van de vestingwerken. Werkput 10, noordprofiel (Claeys 2012, p. 78). Afbeelding © ADC.

Het proefsleuvenonderzoek leverde een totaalbeeld op van de nog opvallend goed bewaarde restanten van de vesting. Van de ondergrondse delen van de vestingwerken is op basis van de werkzaamheden nog in detail de aanleg te reconstrueren. Van bovengrondse delen, zoals de wallen en het ravelijn, was het mogelijk een deel van het profiel op te tekenen. De resultaten bevestigen de bevindingen uit eerdere onderzoeken, zoals de gedegen studie naar de vestingwerken in de vorm van een archieven- en kaartenstudie door H.G.M. Rutten van het Streekmuseum Stevensweert. Uit het archeologisch onderzoek blijkt dat de uitgevoerde reconstructie voor het ondergrondse deel van de vesting in grote mate overeenkomt met het oorspronkelijke ontwerp van de vesting. Het archeologisch onderzoek bevestigt dus de bevindingen van het archief onderzoek. Voor de bovengrondse structuren kan dit niet meer worden vastgesteld, aangezien er te weinig van bewaard is. Vast staat dat de ligging van de structuren in de reconstructie zelf een hoog waarheidsgehalte heeft.

Uit het archeologisch onderzoek blijkt eveneens dat de vestingwerken van Stevensweert in hun volledigheid zijn aangelegd volgens de originele plannen. Bovendien lijken er aanwijzingen te bestaan dat de vestingwerken in diverse fasen zijn aangelegd.

De aanleg van de vestingwerken heeft het onderliggende oudere archeologische landschap zo goed als volledig uitgewist. De waterput, waarvan slechts de onderste twee steenlagen bewaard waren, geeft een duidelijke indicatie van de ingrijpende invloed die de aanleg van de vestingwerken gehad heeft op eventuele oudere archeologische resten. Van de onderste twee steenlagen van de put waren nog aanwezig, de rest was weggesloopt.

De meeste vondsten zijn gedaan in de diepere vullingen van de gracht en langs de gracht-

boorden. Opvallend is het relatief lage aantal vondsten uit de gracht zelf. Het lijkt erop dat de grachten nooit in grote mate zijn gebruikt voor het dumpen van huishoudelijk afval.

Doordat er intensief met een metaaldetector is gespeurd, bestaat een groot deel van het vondstenensemble uit metalen voorwerpen. Aardewerk en bot komen in mindere mate voor. De metalen vondsten (sieraden, munten, kledingaccessoires, werktuigen) zijn goed bewaard. Vondsten met een militaire functie zoals kogels en wapentuig vormen een belangrijke vondstcategorie.

Een zeer bijzondere vondst is een fragment van een harnas (afb. 14), gevonden in de hoofdgracht ter hoogte van het rave-lijn. Het is een hartvormige, gebogen plaat, hoogstwaarschijnlijk een deel van de elleboogbescherming.

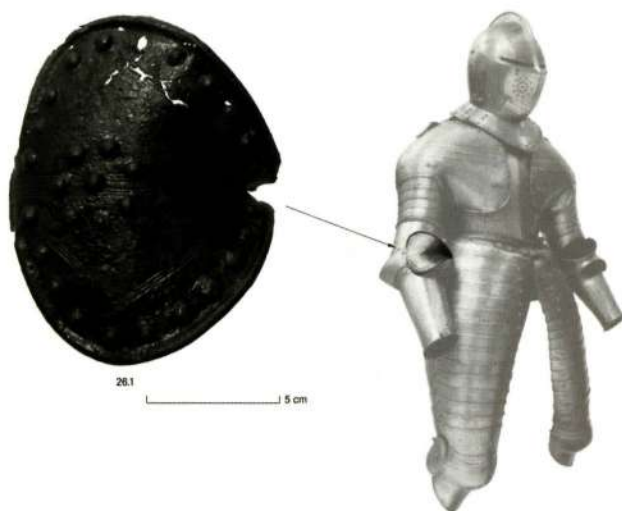
Het weinige dierlijke botmateriaal is van rund, schaap en geit (de toenmalige “vleesleveranciers”) en van hond (huisdier). Er is één fragment van gevogelte gevonden (kip). De vier menselijke botfragmenten zijn afkomstig van minimaal twee volwassen individuen.

Het sediment van de grachtvullingen bevatte zowel goed geconserveerde pollen als botanische macroresten. Zij geven een zeer duidelijk beeld van de regionale vegetatie en de lokale, natuurlijke vegetatie in en om de gracht. Ook werpen zij licht op de gebruiksplanten die benut werden door de 17^e-eeuwse bewoners van Stevensweert, zoals iepen, hop en hennep.

Ten slotte hebben de geanalyseerde monsters inzicht gegeven in de toenmalige lokale voedsel-economie. Men at granen (waaronder rogge), peen, vlier, lijsterbes, *Prunus* (waarschijnlijk kers of pruim), aardbei, framboos, vijg en gewone veldsla.

De vesting Stevensweert kende wegens haar strategische positie een bewogen geschiedenis. Ze diende telkens wisselende nationale belangen: Spanje tussen 1633 en 1702, de (Oostenrijkse) Nederlanden van 1702 tot 1794, Frankrijk tussen 1794 en 1812, Nederland tussen 1812 en 1830, België van 1830 tot 1839 en daarna tot op heden Nederland. De overdracht van de ene partij aan de andere was niet steeds een gevolg van een beleg, maar veel vaker van het sluiten van (internationale) verdragen.

In de 18^e eeuw leek de vesting reeds haar militaire belang verloren te hebben, en ondanks een korte opflakking onder het Franse bewind, werd de vesting niet of nauwelijks meer

Afb. 14. Maasgouw, Stevensweert. Elleboogbescherming van harnas (Claeys 2012, fig. 16). Foto © ADC.

onderhouden. Toch zou het tot 1874 duren alvorens er definitief tot de sloop van de aardwerken zou overgegaan worden, die in de 21^e eeuw weer gedeeltelijk werden herbouwd. Vergelijkbare voorbeelden in Nederland kennen we alleen uit Coevorden en Bourtange. Dit maakt de vestingwerken van Stevensweert uniek binnen Zuid-Nederland. (MA)

Literatuur

J. Claeys (red.), 2012: *De vestingwerken in Stevensweert, gemeente Maasgouw. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van proefsleuven*, Amersfoort (ADC Rapport 1940).

Maastricht, Sint Servaasklooster 14 (R, M, N)

In Maastricht is op de locatie St. Servaasklooster 14 (Zusters Onder de Bogen, Kommelkwartier) voor de ontgraving van twee liftschachten van circa 3 bij 3 meter een archeologische begeleiding uitgevoerd.

Het St. Servaasklooster ligt direct ten westen van de St. Servaasbasiliek. Het is bekend dat in de directe omgeving van deze locatie grafvelden uit de Romeinse tijd en de Vroege Middeleeuwen hebben gelegen. De vraag was dan ook of er onder het kloostercomplex nog resten van deze grafvelden aanwezig zouden zijn.

De archeologische locatie ligt in de St. Vincentiuszaal van het St. Servaasklooster, direct ten noorden en ten zuiden van de noordelijke binnenmuur van de St. Vincentiuszaal. In de schachten zijn tot op een diepte van circa 4 meter onder het vloerniveau archeologische sporen aangetroffen, waaronder resten van een begraving uit de Romeinse tijd, een kuil met Romeinse datering, enkele kuilen met een middeleeuwse datering en muurwerk van voorgangers van het huidige kloostergebouw. De vondstdichtheid was niet groot. Slechts uit één spoor zijn botresten verzameld en uit enkele sporen aardewerk. Het overige aardewerk en bot is verzameld tijdens het verdiepen.

De omvang van het onderzoek was te klein om de vondsten in het grotere geheel van de al bekende archeologische context te plaatsen. Voor de beantwoording van vragen over bijvoorbeeld de bouwhistorie van het St. Servaasklooster, de aanwezigheid van een Romeins legerkamp of de ligging van de Romeinse gracht was de oppervlakte van het onderzoek te klein. De vondst van het Romeinse graf wordt omschreven als "een mooie treffer" die aangeeft dat het Romeinse grafveld uit de 3^e eeuw na Christus onder het huidige klooster moet worden gesitueerd. (MA)

Literatuur

W. Jezeer, 2011: *Maastricht St Servaasklooster. Ontgraving liftschachten. Een archeologische begeleiding*. Amersfoort, ADC Rapport 2190.

Maastricht, Scharn, Wittevrouwenhof (N)

Wegens een uitbreiding van het complex op de binnenplaats van de Wittevrouwenhof in Maastricht-Scharn zijn een archeologisch proefsleuvenonderzoek en een opgraving uitgevoerd.

De Wittevrouwenhof is van oorsprong een middeleeuws kloosteruithof (kloosterboerderij). Het huidige complex bestaat uit een 18^e-eeuws landhuis en een 19^e-eeuws koetshuis. Het onderzoek is uitgevoerd omdat resten van de middeleeuwse en latere uithof werden verwacht. Ook konden zich in het plangebied oudere resten bevinden die verband hielden met de Romeinse of vroegmiddeleeuwse oorsprong van de Wethouder van Caldenborghlaan, voorheen de Scharnerweg.

Bij het onderzoek zijn de fundering van een gebouw en de bestrating van het binnenhof gevonden. Beide zijn ouder dan de huidige bebouwing. Het aangetroffen deel van het gebouw is circa 12 meter breed en heeft een fundering van mergelblokken en baksteen. Gezien de breedte van het gebouw en de binnenindeling gaat het vermoedelijk om een zogenaamde langsdeelschuur, een schuur waarin karren met oogst naar binnen konden worden gereden en de oogst kon worden opgeslagen. Aan de schuur zijn in verschillende fasen bouwkundige aanpassingen verricht.

De hof was voorzien van een sierbestrating van maaskeien met ronde en vierkante elementen. Op basis van een veronderstelde symmetrie in het straatwerk moet de hof zich oorspronkelijk tot onder het huidige koetshuis hebben uitgestrekt. De langsdeelschuur, de omvang van het straatwerk en de nog bestaande kelder onder het landhuis maken het aannemelijk dat de vroegere Wittevrouwenhof bestond uit een U- of L-vormig boerderijcomplex.

De datering van het complex is door het zeer geringe aantal vondsten onzeker. De eerste aanleg van de schuur is mogelijk gelijktijdig met de aanleg van de kelder onder het huidige landhuis in de 15e of 16e eeuw. De afbraak van het complex moet blijken een munt en één scherf industrieel vervaardigd aardewerk na het derde kwart van de 18e eeuw hebben plaatsgevonden, vermoedelijk voorafgaand aan de historisch bekende verbouwing van het complex tot landhuis.

Het onderzoek heeft geen sporen opgeleverd die voorafgaan aan het boerderijcomplex uit de Late Middeleeuwen. (MA)

Literatuur

J. van Horssen, 2012: *Maastricht Wittevrouwenhof, Archeologisch onderzoek*, Den Bosch (BAAC rapport A-11.0271).

Meerssen, Markt, Proosdijpark (M, N)

De gemeente Meerssen is van plan om in het plangebied Markt-Gemeentehuis een bestaande ondergrondse parkeergarage uit te breiden. Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 1300 m² en is momenteel in gebruik als park en ingericht als plein. Het gebied ligt in het centrum van Meerssen.

Uit historische bronnen is bekend dat Meerssen in de Vroege Middeleeuwen een Karolingisch koningsgoed was, waar een palts (een koninklijke residentie) was gevestigd. Na een schenking van het koningsgoed rond 968 aan de Remigius-abdij te Reims stichtte de abdij hier in 1130 een proosdij. Deze bleef tot aan de Franse tijd bestaan.

Het centrum van het proosdijcomplex lag aan de noordzijde van de Basiliek van Meerssen ter plaatse van de huidige Markt, ten oosten van het plangebied. Van de Basiliek wordt vermoed dat deze op de plaats ligt van de paltskapel. De locatie van de palts is onbekend, al is het aannemelijk dat deze bij Markt en Basiliek heeft gelegen. Dit gebied is een terrein van zeer hoge archeologische waarde op de gemeentelijke beleidskaart.

Al eerder is binnen het plangebied onderzoek uitgevoerd, onder andere in 2008. Toen is er aardewerk uit de Vroege Middeleeuwen gevonden. Ook zijn er colluviumpakketten aangetroffen met bewoningssporen die teruggaan tot de Bronstijd en IJzertijd. Colluvium is bodemmateriaal dat door bodemerosie van een helling is afgespoeld. Op grond van dit eerdere onderzoek is het gebied aan de westzijde van de Markt, waar het plangebied ligt, gekarakteriseerd als 'de periferie van de palts'.

Om in aanvulling op het onderzoek van 2008 een beter inzicht te krijgen in het gebied, is in opdracht van de gemeente Meerssen een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de vorm van proefsleuven uitgevoerd. Het onderzoek was gericht op het nader bepalen van de aard, plaats en waarde van de archeologische resten in het plangebied zodat hier bij de planontwikkeling rekening mee kon worden gehouden.

Er zijn twee werkputten aangelegd, waarin elk vijf vlakken zijn aangelegd.

In werkput 1 is een noord-zuid georiënteerde gracht (afb. 15) aangetroffen, waarvan de jongste fase in de 11e of 12e eeuw gegraven is. Daaronder bevinden zich nog twee oudere fasen. De exacte loop kon tijdens dit onderzoek niet worden bepaald. De omvang van de gracht wijst erop dat deze een terrein van aanzienlijke grootte en importantie begrensd moet hebben.

Gezien de datering gaat het daarbij waarschijnlijk om het proosdijcomplex en mogelijk ook om het paltscomplex. De datering van het aardewerk is een indicatie voor een lange middeleeuwse bewoningsduur ter plaatse, hoewel Karolingische scherven ontbreken. Deze zijn tijdens eerder onderzoek wel aangetroffen. Vanaf de Vroege Middeleeuwen tot

op de dag van vandaag is er, vermoedelijk met tussenpozen, gewoond op de onderzoekslocatie.

In werkput 2 is muurwerk gevonden, dat in meerdere fasen is opgericht (afb. 16). Het gebouw waarvan de funderingen zijn teruggevonden, is al zichtbaar op het kadastrale minuutplan van 1813 en dateert dus uit de periode daar voor. Op grond van muuraansluitingen kon een relatieve chronologie vastgesteld worden, met dateringen van de 16^e eeuw tot de tweede helft van de 19^e eeuw. De bouwgeschiedenis lijkt overeen te komen met die van de panden Markt 27 en 29.

De complexen in beide putten zijn zowel op fysieke als inhoudelijke kwaliteit gewaardeerd als behoudenswaardig. De zeer hoge archeologische waarde die op de gemeentelijke archeologische beleidskaart aan het plangebied en de rest van het historisch centrum van Meerssen is toegekend, is met dit onderzoek bevestigd. (MA)

Literatuur

P.L.M. Hazen, 2012: *Proefsleuven in de periferie van palts en proosdij. Een archeologisch onderzoek ten behoeve van de uitbreiding van de parkeerkelder 'Proosdijpark' te Meerssen, gemeente Meerssen, Amersfoort (ADC rapport 3276).*

Afb. 15. Meerssen, Proosdijpark. Archeologen documenteren het grachtprofiel (Hazen 2012, omslagfoto). Foto © ADC.

Afb. 16. Meerssen, Proosdijpark. Overzicht van werkput 2 gezien naar het oosten, met muurwerk uit de 16e tot en met de 18e eeuw (Hazen 2012, afb. 12). Foto © ADC.

Parkstad, Buitenring (R)

In 2009 zijn op het geplande tracé van de buitenring in de Parkstadregio diverse vormen van archeologisch inventariserend veldwerk verricht.

Het geplande tracé van de Buitenring kruist mogelijk op meerdere locaties de Romeinse hoofdwegen en loopt vlak langs een aantal al bekende Romeinse villaterreinen. Daarom waren voor bepaalde delen van het tracé de verwachtingen omtrent nieuwe Romeinse vondsten hooggespannen.

Deze hoge verwachtingen bleken niet altijd uit te komen. Zo is nergens een Romeinse hoofdweg aangetroffen. Dat baart opzien gezien de verwachte ligging van drie van deze wegen (Heerlen – Xanten, Heerlen – Rimburch/Keulen en Heerlen-Aken). Naar de redenen voor het ontbreken van sporen van een Romeinse hoofdweg is het gissen.

Naast recente verstoringen bleek ook dat op sommige onderzoeksgebieden een hoge mate van bodemerrosie had plaatsgevonden. De flinke erosie op veel plaatsen van de löss is het resultaat van de intensieve bewoning en het landgebruik (akkerbouw) door de eeuwen heen. Op sommige plekken was te herleiden dat al in de Late IJzertijd sprake was van een volledig ontbost en in cultuur gebracht landschap.

Op veel plekken in de regio is het oorspronkelijke Romeinse loopvlak niet meer aanwezig. Dat betekent dat we daar nooit zullen weten wat er in de Romeinse tijd was. Willen we ooit de exacte ligging van de Romeinse hoofdwegen in de regio reconstrueren, dan is dus nog altijd nieuw onderzoek nodig.

Tijdens het inventariserend veldonderzoek van de buitenring zijn drie vindplaatsen in uit de Romeinse tijd kaart gebracht.

In Brunssum-noord, ten zuiden van de Europalaan, werd een nog helemaal intact crematiegraf (afb. 17) gevonden. In een ondiepe kuil werden crematieresten en daarboven enkele nog intacte stukken Romeins aardewerk aangetroffen (afb. 18).

De grafgift bestond uit een beker, een bord en een kruik, een vrij vaak voorkomende set tafelwaar. Het aardewerk is hoogstwaarschijnlijk door een van de vele pottenbakkers in Romeins Heerlen vervaardigd.

De analyse van de crematieresten wees uit dat in het graf niet één, maar twee individuen waren begraven: een volwassene en een kind van tussen de 3 en 6 jaar oud. Tussen de crematieresten (in totaal slechts 40 gram!) bevonden zich ook fragmenten houtskool, metaal, glas en aardewerk. Het metaal kon vrij nauwkeurig worden gedetermineerd: het waren delen van een armband, een haarspeld, en schoenspijktjes. De armband en de haarspeld wijzen er op dat een van de twee overledenen een vrouw was. Mogelijk lag hier dus een moeder met haar kind. De schoenspijktjes waren nieuw, zonder enige sporen van gebruik. De overledene had dus waarschijnlijk nieuwe schoenen aan.

Naast het graf lag een brandkuil, waarschijnlijk de plek waar de crematie heeft plaatsge-

vonden. De vulling van het graf is verder nog onderzocht op de aanwezigheid van zaden, pitten en dierlijk botmateriaal, om te zien of (en welk) voedsel in het graf was meegegeven. Helaas werd zulk materiaal niet gevonden. Het aardewerk kon worden gedateerd in de periode 100 – 150 na Chr.

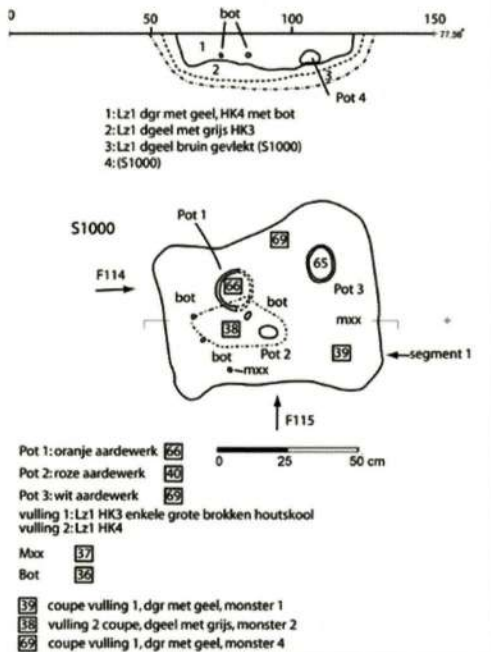
Of het graf hoorde bij een nederzetting is tijdens het onderzoek niet duidelijk geworden. Het gebied is immers alleen over de breedte van de nieuwe weg onderzocht. Het is echter, gezien de Romeinse tradities op het gebied van begraven, zeer aannemelijk dat in de buurt van dit graf een Romeinse nederzetting was. Naar de aard van deze nederzetting blijft het gissen.

De tweede Romeinse vindplaats lag ook in Brunssum, in het gebied tussen de Hommerterweg en de Allee. Hier werden twee grote rechthoekige kuilen gevonden, met een vlakke bodem en daarin zeer veel houtskool. Vondstmateriaal in de vorm van aardewerk of munten leverden de kuilen niet, maar de houtskool kon door middel van de ^{14}C techniek vrij exact worden gedateerd.

De kuilen bleken te dateren uit de 1^e en de 2^e eeuw na Chr., dus uit de Romeinse tijd. Het is niet zeker waartoe deze kuilen hebben gediend. Door de afwezigheid van welke materiaalcategorie dan ook is het echter aannemelijk dat het om houtskoolmeilers (een constructie om houtskool te maken) gaat. In de omgeving van de kuilen zijn verder geen nederzettingssporen aangetroffen. De kuilen waren *off-site* structuren, die in de Romeinse tijd buiten de nederzetting, in het veld of tussen de akkers waren gemaakt en gebruikt.

Afb. 17. Parkstad, Brunssum-Noord. Een crematiegraf uit de Romeinse tijd. Het graf tekende zich in het vlak af als een donkere kuil met aardewerk en houtskool. Het graf kan aan de hand van de grafsgiften gedateerd worden in de eerste helft van de tweede eeuw na Chr. (Spanjer 2012, afb. 164). Foto © Arcadis.

Afb. 18. Parkstad, Brunssum-Noord. Tekening van dwarsdoorsnede graf (lengte coup) en boven aanzicht. Aan de bovenzijde van het graf bevonden zich enkele grafsgiften: een beker, een bord en een kruik. Vermoedelijk werd het servies gebruikt om eten en drinken mee te geven voor in het hiernamaals. (Spanjer 2012, afb. 166). Foto © Arcadis.

De derde Romeinse vindplaats bevond zich ook in Brunssum, dit keer tussen de Brunsummerweg en de N276. Ditmaal werden duidelijke nederzettingssporen aangetroffen: meerdere paalkuilen van een gebouw, een rechthoekige kuil met houtskool die als stookplaats is geïnterpreteerd, diverse vondsten van Romeins aardewerk zoals terra sigillata, regionaal aardewerk (Heerlense, Rijnlandse en Belgische waar), importaardewerk zoals een fragment van een olijfolieamfoor uit Spanje en een wijnamfoor uit Frankrijk. Duidelijk bewijs voor steenbouw in de vorm van natuursteen, mortel en keramisch bouw materiaal ontbrak. Wel werden stukken van *tubuli* gevonden, holle rechthoekige 'pijpen' van gebakken klei die in verwarmde vertrekken in de wanden werden ingemetseld.

Het bewijs is niet dusdanig dat zonder twijfel kan worden gesteld dat het hier om een villa gaat. Het is ook mogelijk dat de nederzetting bestond uit boerderijen die alleen van organisch materiaal, zoals hout, leem en riet waren vervaardigd. We weten inmiddels dat tussen de villa's ook nederzettingen waren zonder steenbouw. De inwoners van deze houtbouwsites hadden wel degelijk een 'Romeinse levensstijl'. Dit wordt bewezen door de aanwezigheid van Romeins aardewerk en ander typisch materiaal. Nader onderzoek in de vorm van een vlakdekkende opgraving zal misschien meer licht werpen op de aard van de nederzetting.

Dit inventariserend veldonderzoek had als doel om belangrijke vindplaatsen in kaart te brengen. De drie Romeinse vindplaatsen zullen dus wellicht in de nabije toekomst nog verder onderzocht worden. (KJ)

Literatuur

Spanjer, M. & T. Vanderhoeven (red), 2012: *Een weg door de löss: archeologisch inventariserend veldonderzoek in het voorkeursce van de buitenring Parkstad Limburg, Arnhem* (Arcadis rapport nr 076201641:0.1).

Roerdalen, Montfort, Vlootbeekdal (R)

Ongetwijfeld een van de meest spectaculaire vondsten van 2009 was de ontdekking van een muntschat uit de Romeinse tijd in het dal van de Vlootbeek ten noorden van Montfort. De schat bestond uit 6 gouden en 65 zilveren munten (afb. 19). In 2011 verscheen het wetenschappelijke rapport en aan het eind van dat jaar ook een publicatie gericht op het grotere publiek.

De vondstomstandigheden en het feit dat het merendeel van de munten dicht geconcentreerd bij elkaar lag, maken het zeer aannemelijk dat het hier om een schat gaat. Het ontbreken van andere vondsten maakt een interpretatie als votiefvondst onaannemelijk.

De zilveren munten (denarii) dateren uit de tijd van de Romeinse republiek, de gouden

Afb. 19. Roerdalen, Montfort. De Romeinse muntschat die in het dal van de Vlootbeek werd aangetroffen, bestaat uit 71 munten waarvan zes van goud zijn (Roymans 2011a, fig. 7). Foto © RAAP.

munten (aurii) uit de vroege keizertijd. Deze hebben keizersnamen als Augustus, Tiberius, Claudius en Nero. De slijtage op de munten maakt duidelijk dat ze in gebruik zijn geweest als betaalmiddel. De totale waarde wordt geschat op iets minder dan een jaarsalaris van een legionair.

De oudste munt is van 122 v. Chr. en de jongste (sluit)munten zijn van Vitellius en dateren van 69 n. Chr. Dit was een cruciaal jaar in de Nederlands-Romeinse geschiedenis: het is de periode van de Bataafse opstand. Tegen die achtergrond wordt de schatvondst dan ook geïnterpreteerd. Een Romeinse legionair zou een hoeveelheid geld verstopst hebben, maar is nooit meer in staat geweest zijn eigendom op te halen.

Een bijzonder aspect van de schatvondst is dat de opdrachtgever van de archeologische begeleiding van de werkzaamheden in het beekdal, het waterschap Roer en Overmaas, samen met de gemeente Roerdalen en de stichting Het Limburgs landschap, het initiatief heeft genomen de schatvondst blijvend in het landschap te markeren (afb. 20). Vijf uitver-

Afb. 20. Roerdalen, Montfort. Onthulling van de muntmedaillon 'Galba' door de winnares van een tekenwedstrijd en de voorzitter van Stichting het Limburgs Landschap. Zij worden bijgestaan door vier Romeinse legionairs. (Roymans 2011a, fig. 43). Foto © RAAP.

grote muntmedaillons en een informatiepaneel zijn dicht bij vondstlocatie geplaatst, precies langs het bekende Pieterpad. Zij vormen een blijvend aandenken aan deze Romeinse schatvondst. (LV)

Literatuur

Roymans, J.A.M. & N.H.A. Sprengers 2011a: Een Romeinse muntschat in het dal van de Vlootbeek., gemeente Roerdalen. Resultaten van de archeologische begeleiding van de graafwerkzaamheden ten behoeve van de inrichting Vlootbeek en Putbeek. Weesp (RAAP-rapport 2289).

Roymans, J.A.M. & N.H.A. Sprengers 2011b: Een Romeinse muntschat uit de tijd van de Bataafse Opstand. Een bijzondere vondst uit het dal van de Vlootbeek, Weesp.

Roerdalen, St. Odiliënberg, 't Sittert (P, M)

Het Sittert, ten zuiden van St.Odiliënberg, is onderdeel van de dalvlakte van de oude Roer. Momenteel is het een plangebied voor dorpsuitbreiding.

In het gebied is een serie proefsleuven gegraven door het Archeologisch Centrum van de Vrije Universiteit/Hendrik Brunsting Stichting uit Amsterdam. Hierbij zijn resten uit de IJzertijd en de Volle/Late Middeleeuwen aan het licht gekomen. Eerder was door het Archeologisch Diensten Centrum te Amersfoort een verkenning uitgevoerd. De meetgegevens hiervan zijn ook opgenomen in het verslag van het recentere onderzoek. .

In de proefputten van het zuidwestelijke deel van het onderzochte terrein werden grondsporen aangetroffen die dateren uit de IJzertijd. Zij vertegenwoordigen mogelijk twee huisplattegronden. De omvang van de erven kon niet vastgesteld worden.

De artefacten waren bescheiden in aantal. Er is wat aardewerk gevonden, een stukje tweeribbig La Tène-glas en huttenleem. Van jongere datum was de aangetroffen ronde meilerkuil voor de productie van houtskool. Men denkt dat deze stamt uit de Volle tot Late Middeleeuwen. (LV)

Literatuur

Elstrod, I., 2011: *Een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven te Sint Odiliënberg, gemeente Roerdalen (plangebied 't Sittert)*, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Notities 267).

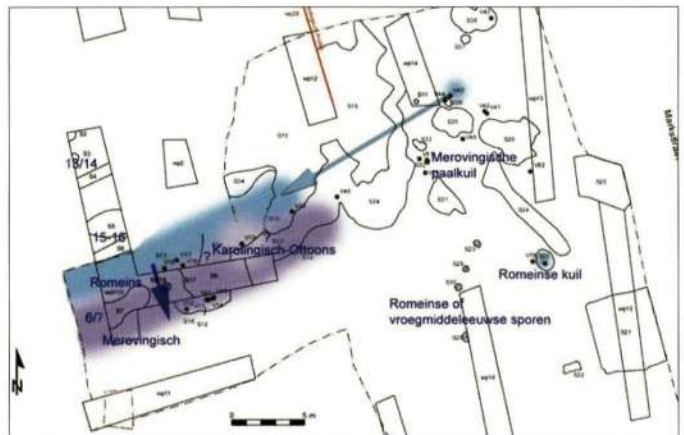
Simpelveld, Centrumplan (R, M)

In 2009 zijn bij de herinrichting van een deel van het centrum van Simpelveld een archeologische begeleiding en een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. De resultaten werden in 2012 gepubliceerd.

Het plangebied, gelegen tussen de Markt, de Marktstraat en de Kloosterstraat in Simpelveld, is flink onder handen genomen. Bestaande bouw werd gesloopt en ervoor in de plaats kwam nieuwbouw. De archeologen van voorheen Becker & Van de Graaf hebben de sloop van de panden archeologisch begeleid en daarna op enkele plaatsen proefsleuven getrokken.

Het plangebied ligt in het beekdal van de Eyserbeek (afb. 21). Tijdens het veldwerk zijn niet alleen de archeologische resten maar ook de ontwikkeling van het beekdal door de eeuwen heen onderzocht. Zo heeft men kunnen vaststellen dat de beek zich in het verleden vaak verlegde, waarbij dikke pakketten beekklei werden afgezet. De actieve beek heeft ervoor gezorgd dat het in het dal altijd erg vochtig was. Daardoor was het niet zo aantrekkelijk voor bewoning.

Afb. 21. Simpelveld. Reconstructie van de lopen van de Eyserbeek in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen (De Kramer 2012, fig. 8). Tekening © Becker van der Graaf.

Een groot deel van het onderzoeksterrein is in de nieuwe tijd gebruikt voor het fabriceren van baksteen. Hierdoor is veel van het bodemarchief vernietigd.

In het plangebied zijn enkele sporen aangetroffen die als Romeins konden worden geda-teerd. Uit het vlak waarin de sporen zich bevonden werden fragmenten divers Romeins aardewerk aangetroffen: terra sigillata, ruwwandige, geverfde, gladwandige, dikwandige en handgevormde waar. De vondsten kunnen gedateerd worden vanaf de 2^e eeuw tot aan de Vroege Middeleeuwen. Daarnaast zijn ook allerlei stukken keramisch bouw materiaal gevonden, voornamelijk dakpannen: zowel de platte *tegulae* als de halfronde *imbrices*. Een van de dakpannen heeft een stempel, waarschijnlijk dat van het X^e dubbellegioen (*gemina*), dat aan het einde van de 1^e eeuw na Chr. op de Hunerberg bij Nijmegen gelegerd was. Naast een munt (1^e – vroeg 2^e eeuw) is een deel van een sleutel, een bronzen slotpin (afb. 22) en een stuk gereedschap gevonden. Uit de Romeinse sporen zelf kwam geen dateerbaar mate-riaal, wel stukjes houtskool en brokjes verbrande leem.

Alle in het beekdal aangetroffen sporen zijn geïnterpreteerd als bewijs voor *off-site* activitei-ten. Enkele kuilen lagen op een lijn en vormden mogelijk een hek of afrastering langs de beek.

De *off-site* activiteiten zijn waarschijnlijk te relateren aan de Romeinse villanederzettingen die meer aan de noord-kant van de Eyserbeek lagen, tegen de heuvel op.

Naast Romeins materiaal is ook Merovingisch en mid-deleeuws aardewerk gevonden in het plangebied. Dit duidt op een mogelijke continuïteit van bewoning in dit deel van het Eyserbeekdal vanaf de Romeinse tijd tot in de Middeleeuwen. (KJ)

Afb. 22. Simpelveld. Bronzen Romeinse slotpin, vondstnummer 19, spoor 12 (De Kramer 2012, fig. 23). Foto © Becker van der Graaf.

Literatuur

De Kramer, J., 2012: *Centrumplan, Simpelveld, Archeologische begeleiding, onderzoek met proefsleuven en opgraving*, Noordwijk (Becker van der Graaf, rapport 1267).

Sittard-Geleen, Echt-Susteren, Schinnen, Watertransportleiding Susteren-Sweikhuizen (P, R, M, N)

Voor het aanleggen van een watertransportleiding is op het tracé Susteren-Sweikhuizen (gemeentes Sittard-Geleen, Echt-Susteren en Schinnen) archeologisch onderzoek uitge-voerd. In dit lange smalle lint in het land is karterend onderzoek gedaan naar nog niet bekende of vermoedelijke vindplaatsen. De reeds bekende vindplaatsen zijn binnen het

tracé opgegraven. Het tracé had een lengte van ca. 12 km en was opgedeeld in 23 tracédelen.

Het onderzoek is uitgevoerd in de tijd dat de gebieden waar vindplaatsen verwacht werden, nog werden geselecteerd op basis van de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW). Ook nu bleek dat deze kaart (die voornamelijk op de bodemkaart gebaseerd is) voor Zuid-Limburg een onbetrouwbaar instrument was. In vrijwel alle landschappelijke eenheden kwamen vindplaatsen voor. Waar vindplaatsen ontbreken, is dit het gevolg van erosieprocessen. Er is een grote kans dat er delen van het terrein ten onrechte vooraf zijn afgeschreven voor archeologisch onderzoek. Intussen is de IKAW vervangen door gemeentelijke archeologische beleids- en verwachtingskaarten, die met andere voorspellingsmodellen werken, vooral gebaseerd op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).

Er zijn in totaal 27 vindplaatsen onderscheiden. Ze zijn in de publicatie per periode ingedeeld en chronologisch besproken. Het waterleidingtracé doorkruist ook het Graetheidegebied. Dit is een gebied dat in de Bandkeramische periode intensief door de mens werd bewoond. Daarom was er een hoge verwachting voor het aantreffen van sporen uit het Vroeg-Neolithicum, de Lineaire Bandkeramiek (LBK).

Er is één vindplaats uit het Vroeg-Neolithicum waargenomen: vindplaats 21 in tracédeel 20. Door diepe verstoringen zijn hier echter alleen diepe kuilen waargenomen. Daarnaast zijn op meerdere locaties vondstloze kuilen herkend die opvallen door een zeer donkergrijs-bruine vulling. Ze worden op basis van vergelijkbare vindplaatsen elders met de LBK in verband gebracht. Ze liggen vooral aan de periferie van nederzettingen of *off-site*.

Het onderzoek heeft een zeer divers beeld verschaft over de Bronstijd tot en met de IJzertijd. Uit de Late Bronstijd (urnenveldencultuur) tot en met de Midden-IJzertijd is een aantal vindplaatsen aangetroffen. Er zijn nederzettingen, een grafveld en vindplaatsen met een *off-site* karakter waargenomen.

Door de conserveringsomstandigheden en de beperkte breedte van het onderzochte areaal zijn slechts drie gebouwplattegronden herkend: een bijgebouw uit de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd, een gebouw gedateerd in de IJzertijd en een gebouw uit de Midden- of Late IJzertijd (afb. 23). Van de vijftien aangetroffen crematies in vindplaats 6 zijn er dertien in een urn

Afb. 23. Sittard-Geleen, Susteren. Huisplattegrond uit de Midden- of Late IJzertijd. Foto genomen richting het noordwesten (Weiss-König e.a. 2012, fig. 7.12). Foto © Archeodienst.

Afb. 24. Sittard-Geleen, Susteren. Romeinse boomstamwaterput (Weiss-König e.a. 2012, fig. 8.26). Foto © Archeodienst.

waterput (afb. 24) aangetroffen.

Op het villaterrein van vindplaats 23 is in de Laat-Romeinse tijd een toename van handgevormd aardewerk waar te nemen. Daar is ook een Angelsaksische zgn. *Buckelurn* (afb. 25) gevonden uit de overgangperiode van de Laat-Romeinse tijd naar de Vroege Middeleeuwen. Deze kan worden gezien als aanwijzing voor invloeden en mogelijk rechtstreekse verhuizingen vanuit het noorden. Het is een indicatie van Germanisering. De functie en status van dergelijke Germaanse nederzettingen in Zuid-Nederland zijn niet helemaal duidelijk. Wat dit betreft vormt vindplaats 23 een belangrijke bron van informatie.

Afb. 25. Sittard-Geleen, Susteren. Buikfragment van een Angelsaksische *Buckelurn* (vnr. 243). Deze is gevonden in een Romeinse afvalkuil (Weiss-König e.a. 2012, fig. 11.19). Foto © Archeodienst.

bijgezet, waardoor sprake is van een urnengravel, stammend uit de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd. De totale omvang van het gravel kon niet worden vastgesteld.

Voor de Romeinse tijd heeft het onderzoek de meeste informatie opgeleverd. Het gaat om vindplaatsen die toe te wijzen zijn aan nederzettingen (vindplaatsen 2 en 26), soms specifiek aan *villae rusticae* (vindplaats 23).

Naast sporen die tot de villa zullen hebben behoord, heeft dit onderzoek ook een

Op een terrein dat staat aangegeven als een Romeins villaterrein van zeer hoge archeologische waarde (AMK 8401) zijn twee werkputten aangelegd. Het onderzoek heeft de waarde van dit terrein bevestigd.

Een gravel uit de Late IJzertijd / Vroege Romeinse tijd (vindplaats 14) bestaat uit 8 crematiegraven en 7 verstoorte grafkuilen. Daarnaast zijn waarnemingen gedaan met betrekking tot het Romeinse wegensysteem (vindplaats 5) en ambachtelijke *off-site* activiteiten (vindplaats 3). De aangetroffen Romeinse weg ligt in het verlengde van de weg die eerder al in Sittard-Hoogveld was aangetroffen

De enige middeleeuwse vindplaats ligt in een Romeinse vindplaats waardoor veel middeleeuws materiaal uit de nazakking van Romeinse sporen afkomstig was. De middeleeuwse archeologische verwachting was overigens niet hoog, omdat het tracé van de watertransportleiding zich buiten de historische stads- en dorpskernen bevindt.

Greppels uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd zijn eveneens aangetroffen (vindplaatsen 11, 15, 17 en 25) en duiden waarschijnlijk op agrarische activiteiten.

De Zuid-Limburgse lössgronden zijn een gebied dat sinds het vroege Neolithicum, de Lineaire Bandkeramiek, intensief door de mens is bewoond. De relictten die deze mensen achter hebben gelaten zijn veelvoudig en divers van aard.

Het onderzoek verschaftte een brede inkijk in hoe dit landschap in de loop der tijden is gebruikt. In zo goed als alle aangelegde sleuven zijn sporen van menselijke activiteiten aangetroffen. Soms waren het “echte” sporen van nederzettingen of grafvelden, soms bodemingrepen die in de laatste jaren, decennia of eeuwen zijn ontstaan, bijvoorbeeld door de winning van leem of door ontginning. Dit hoge aantal sporen per sleuf maakt duidelijk dat de zones en gebieden op de archeologische verwachtings- en monumentenkaart een herziening behoeven.

In veel gevallen is het niet de vraag óf sporen aanwezig zijn of niet, maar is het de vraag wat de waarde van de sporen is. Nog steeds richt recent archeologisch onderzoek zich vooral op “sites” zoals nederzettingen en grafvelden. Inmiddels staan echter ook zogenaamde *off-site* verschijnselen steeds meer in de belangstelling van wetenschappelijk onderzoek. Deze verschijnselen zijn lastig te traceren omdat ze zelden gepaard gaan met vondstconcentraties en vaak verspreid liggen. Daarom worden ze tijdens het vooronderzoek vaak niet waargenomen en is het min of meer toeval dat deze sporen toch worden aangetroffen.

Tijdens dit onderzoek kon een aantal van dergelijke features bestudeerd worden. De interpretatie van deze sporen blijft echter moeilijk. Vaak kan geen uitspraak worden gedaan over hun aard en ouderdom. Toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen wat de omvang, aard en ouderdom van deze verschijnselen is en wat hun relatie tot de vindplaatsen in de buurt kan zijn. (MA)

Literatuur

S. Weiss-König & A.F. Loonen (eds.), 2012: *Inventariserend veldonderzoek en aansluitende opgravingen in plangebied watertransportleiding Susteren – Sweikhuizen (L)*. Zevenaar/Groningen (ARC-Publicaties 243).

Stein, Elsloo, Joannes Riviusstraat (P)

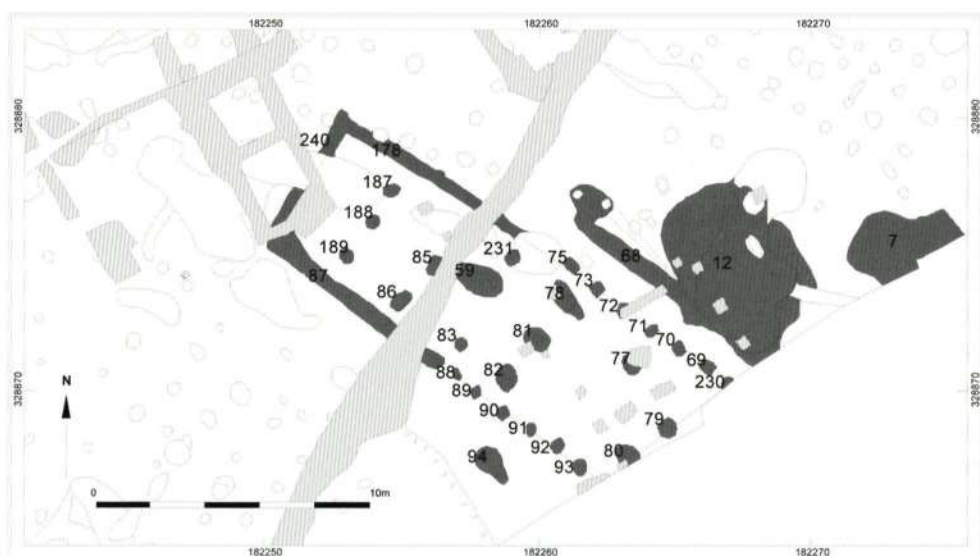
In de jaren vijftig van de vorige eeuw onderzocht prof. P.J.R.M. Modderman van de Rijks-universiteit Leiden een grote Lineair Bandkeramiek (LBK)-Nederzetting in Elsloo. Een ge-deelte van het terrein kon vanwege bebouwing ter plaatse toen niet onderzocht worden. De sloop van de bebouwing in 2006 bood de mogelijkheden het onderzoek voort te zetten in een gebied ter grootte van 1700 m².

Behalve enkele sporen uit de Late Bronstijd/Vroege IJzertijd werden de restanten ge-vonden van acht huisplattegronden, of delen daarvan, met bijbehorende kuilen. Daarmee komt het totale aantal huizen van deze nederzetting boven de honderd (afb. 26).

De vondsten dateren uit verschillende fases van de Bandkeramiek (ca. 5250-4950 v. Chr.). Behalve de bekende leemextractiekuilen langs de huizen werden er ook enkele onder-grondse silo's gevonden. Zij zijn gebruikt voor de opslag van graan. Er werden verkoolde resten van emmertarwe en mogelijk eenkoorn aangetroffen.

Verder werd het traditionele LBK-vondstmateriaal geborgen: versierd en onversierd aar-dewerk, slijp- en maalstenen en vuursteen. Ook een enkele Limburg-scherf kwam aan het licht. (LV)

Afb. 26. Stein, Elsloo. Huisplattegrond van huis 100 is noordwest-zuidoost georiënteerd en heeft een minimale lengte van 18 m en een breedte van 6 m. Van de huisplattegrond ligt alleen de noordelijke helft in het onderzoeksgebied. (Porreij 2012, fig. 5.6). Tekening © Archol.

Literatuur

Porreij, A., 2012: *100 bandkeramische huizen in Elsloo. Opgravingsverslag van het onderzoek Joannes Riviusstraat fase 1 te Elsloo*, Leiden (Archol-Rapport 132).

Stein / Sittard-Geleen, Heidekampweg, Steinerbos, Chemelot-verbreding A2 (P, R, M, N)

De verbreding van de A2 tussen Urmond en Geleen leverde behalve een betere doorstroming van het verkeer ook nieuwe archeologische gegevens op. Onderzoek werd uitgevoerd in drie deelgebieden: Stein-Heidekampweg, Stein-Steinerbos en Geleen-Chemelot.

In het deelgebied Stein-Heidekampweg werden vindplaatsen uit de Bandkeramiek (LBK) en IJzertijd aangetroffen. Deze ontdekking vormt een welkome aanvulling op het onderzoek dat al eerder in dit gebied is uitgevoerd. Er werden restanten van negen LBK-huizen gevonden. In het zuidelijke deel van het terrein kwamen ook wat sporen uit de IJzertijd voor, met name kuilen.

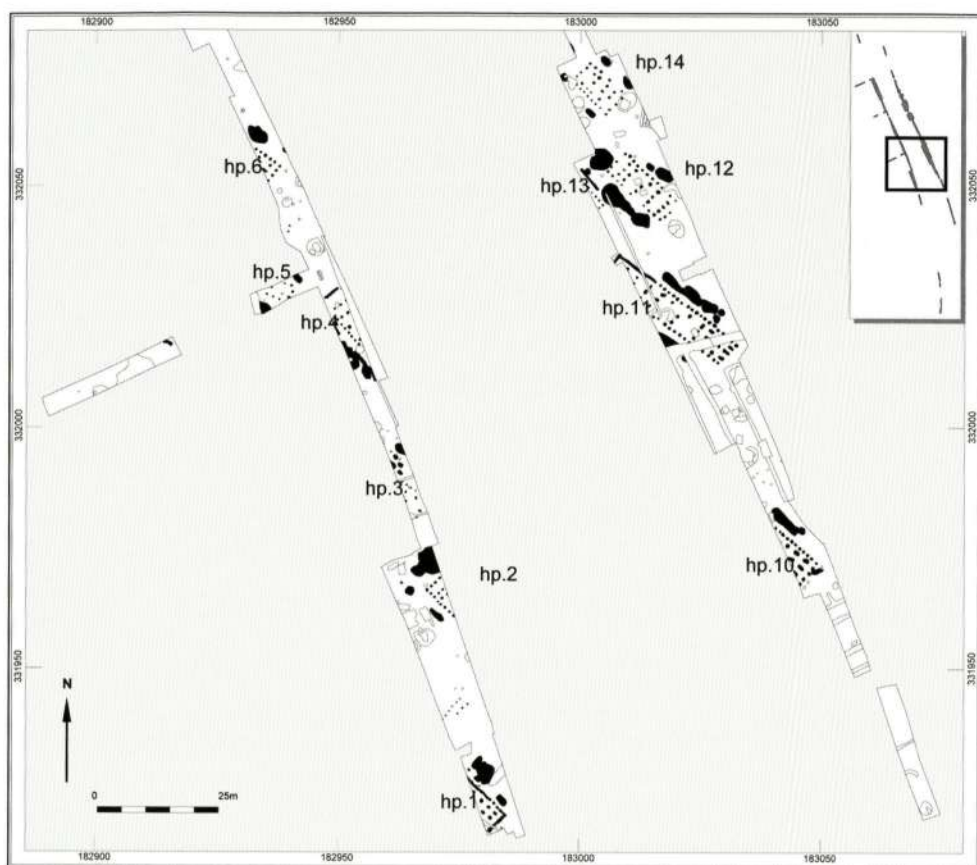
Het deelgebied Stein-Steinerbos bleek te sterk te zijn verstoord en was niet behoudenswaardig.

In het deelgebied Geleen-Chemelot tenslotte werden tijdens het proefonderzoek sporen van LBK, Late IJzertijd en Vroege Middeleeuwen aangetroffen. Naast de resten van vijf LBK-huizen werden ook twee, mogelijk drie, huizen en enkele spiekers uit de IJzertijd aangetroffen. Deze bewoning lijkt onderdeel te zijn van een groter bewoningsareaal uit de Vroege en Late IJzertijd. De bewoning van de Vroege IJzertijd kon worden aangetoond met vondsten van aardewerk; die van de Late IJzertijd ook door plattegronden van gebouwen.

Over het gehele terrein werden verspreid ook nog sporen uit de Romeinse tijd (houtskoolmeiler), Middeleeuwen (wallen) en Nieuwe Tijd aangetroffen.

De belangrijkste vondsten waren die van de Bandkeramiek. Uit de analyse van alle gegevens bleek dat het noordelijke deel van het onderzoeksgebied Stein-Heidekampweg een aparte LBK-cluster vertegenwoordigt en dat het zuidelijk deel, samen met dat van het onderzoeksgebied Geleen-Chemelot, een andere ruimtelijk gescheiden nederzetting betreft (afb. 27). De noordelijke nederzetting is jonger dan de zuidelijke.

Er werden in beide clusters het normale versierde en onversierde aardewerk aangetroffen en enkele scherven van Limburger aardewerk. Het vuursteen komt in sterke mate overeen met het patroon van andere vindplaatsen, zowel naar gebruikte vuursteensoorten als werktuigen. Van steen waren er maalstenen, slijp- en klopstenen en dissels (afb.

Afb. 27. Stein, Heidekampweg. Overzicht huisplaatsen (hp) van het zuidelijke bewoningscluster. Het geheel maakt deel uit van een nederzittingscomplex die zich op een glooiing in het landschap bevindt. Het feit dat de huidige snelweg dwars over de nederzetting loopt maakt het moeilijk interpreteren hoe groot de nederzetting is geweest (Van Wijk e.a. 2012, fig. 7.3). Tekening © Archol.

28). De verkoolde voedselresten wijzen op de verbouw van diverse graansoorten, erwten en in mindere mate linzen en maanzaad. Ook hazelnoten werden in het bos verzameld en geconsumeerd. Bijzonder was de vondst van een korrel pluimgierst, een vrij zeldzaam voedselgewas. (LV)

Literatuur

Wijk, I.M. van, L. Meurkens & A. Porreij-Lyklema, 2012: *Opgraven langs de Rijksweg A2 te Stein-Heidekampweg, Stein-Steinerbos en Geleen-Chemelot. Een archeologisch onderzoek naar een bandkeramische nederzetting en erven uit de (late) ijzertijd*, Leiden (Archol Rapport 150).

Afb. 28. Stein, Heidekampweg. Dissels. Deze kapwerktuigen met asymmetrische snede zijn typische werktuigen voor de LBK. Men treft het in latere periodes nauwelijks nog aan. Anders dan bijlen wordt de dissel haaks op de snede geschacht (Van Wijk e.a. 2012, fig. 10.3). Foto © Archol.

Valkenburg aan de Geul, herstel kademuren (M, N)

In 2007 en 2008 werden in Valkenburg aan de Geul de kaden langs de zuidelijke tak van de Geul vernieuwd. Dit in opdracht van het waterschap Roer en Maas.

Bij de reconstructie werden de bestaande kademuren nagenoeg geheel weggebroken. Daarachter werd in een strook van acht meter breed de bodem onder een helling uitgegraven tot een diepte van circa 80 cm onder de bodem van de Geul.

Archeologisch vooronderzoek was niet mogelijk door de bestaande kademuren en de aangrenzende verharding en beplanting. Ook had de gemeente Valkenburg ten tijde van de planvorming nog geen beleid om professioneel archeologisch onderzoek als principiële voorwaarde aan de bouwvergunning te kunnen verbinden. De Archeologische Werkgroep Valkenburg kreeg daarom van de toenmalige RACM (thans RCE) toestemming een archeologische begeleiding uit te voeren onder de opgravingsvergunning van de RACM. Het doel van het onderzoek was om tijdens de sloop van de kademuren vast te stellen of er archeologische resten, in het bijzonder van de stadsmuur, in of achter de kademuren aanwezig waren en deze te documenteren. In het Programma van Eisen werd vastgelegd dat opgravingshandelingen beperkt moesten zijn en dat bij een complexe situatie ondersteuning moest worden ingeroepen van een professioneel bedrijf.

Het onderzoek heeft in 2008 op drie plaatsen archeologische resten opgeleverd.

Bij de linkeroever voor de sluis (onderzoekslocatie A) werd een kademuur aangetroffen uit de tweede helft van de 18^e eeuw. Hier bevond zich ook een 18^e- of 19^e-eeuwse wasplaats met hardstenen trappen die afdaalden naar de Geul.

In het gebied Koudnagel (onderzoekslocatie B) werden in de “oksel” van de riviersplitsing funderingen aangetroffen, vlak achter de sluis. Het lijkt erop dat hier een of meerdere malen begonnen is met het leggen van de fundering voor een bruggenhoofd om de splitsing van de Geul te beschermen.

Langs het Walramplein (onderzoekslocatie C) werden resten verwacht van de 14^e/15^e/16^e-eeuwse stadsmuur langs de Geul. Er werden inderdaad drie muurrestanten (structuren) gevonden (afb. 29).

Structuur I is het restant van een kademuur uit omstreeks 1700. Deze ligt mogelijk gedeeltelijk op de plaats van de daartoe uitgebroken middeleeuwse stadsmuur. Er lagen stroombrekers of steunberen op regelmatige afstanden in Structuur (Muur) I. Uit de profielen is op te maken dat er mogelijk een talud voor deze muur lag. Dit werd dan aan de rivierzijde verstevigd door palen met vlechtwerk.

De muur is in de tweede helft van de 18^e eeuw afgebroken om een voetpad naar Oud-Valkenburg te maken. Bij het maken van het voetpad is het talud voor Muur I aangevuld en ingedijkt door een nieuwe kademuur die nu tot aan het water grensde. Deze laatste kademuur heeft het volgehouden tot 2008, zij het met meerdere instortingen en herstellingen. Muur I liep door tot aan de huidige brug van de St. Pieterstraat. De huidige totaal vernieuwde kade met de betonnen kern volgt grotendeels de lijn van deze voorganger.

Afb. 29. Valkenburg aan de Geul. Bovenaanzicht van opgravingsterrein. Boven in beeld de drooggelegde Geul met daaronder kademuren uit 1760, 17^e (?) eeuw en de Middeleeuwen (Kwakkernaat 2010, afb. 24). Foto © Archeocoach.

Afb. 30. Valkenburg aan de Geul. De kaart van Van Deventer. Opname rond 1540 (Kwakkernaat 2010, afb. 7). Foto H. Kwakkernaat.

Het muurwerk dat Structuur of Muur II is genoemd, was veel zwaarder dan Muur I en kan geïnterpreteerd worden als een restant van de fundering van de middeleeuwse stadsmuur. Deze is afgebeeld op de 16^e-eeuwse kaart van Jacob van Deventer (afb. 30). Aangenomen wordt dat deze stadsmuur na 1329 tot stand kwam. In dat jaar werd Valkenburg door de Brabanders ingenomen. Daarbij werd de burcht verwoest en werden bestaande muren en poorten geslecht. Deze muur was niet zo diep gefundeerd als Muur I. De muur lag een eindje van het water af en had een flink talud langs de rivier.

De muur leek gebouwd te zijn als spaarboogconstructie. Dat bleek uit vijf poeren (ondersteuning) op regelmatige afstanden aan de stadszijde. Tegen één dichtgezette spaarboog stonden eensteens-muurtjes die schuurtjes of stookplaatsen omsloten. De maten bleken exact te corresponderen met de restanten van de 14e/15e-eeuwse stadsmuur in het Halderpark. Omdat de muur onder een hoek Muur I aansneed, is hij afgebroken toen Muur I werd aangelegd. De blokken ervan zijn waarschijnlijk gebruikt als achtervulling van muur I. Het vrijgelegde deel van de middeleeuwse muur bleek binnen de kadeher-

Afb. 31. Valkenburg aan de Geul. Aanzicht van middeleeuwse muur (ondiep gefundeerd) (A) en de er voor liggende oudere structuur (B). Goed zichtbaar zijn de haakse muren van de "toren" die deels in de middeleeuwse muur verdwijnen (C) (Kwakkernaat 2010, afb. 30). Foto © Archeocoach.

stelwerkzaamheden behouden te kunnen blijven. De fundering is afgedekt met plastic folie en zand.

Bij het uitgraven van de ruimte tussen Structuur I en II werd Structuur III (afb. 31) ontdekt. Deze verdween deels onder de middeleeuwse muur.

De kapsepen, de hardere mergel en de afwijkende specie maken duidelijk dat het

hier een aparte en oudere bouw betreft. Het gaat mogelijk om het restant van een rechthoekige toren. Deze 'oudste structuur' bleek zeer diep gefundeerd: tot op de natuurlijke kiezel van de Geulbedding. De structuur dateert mogelijk uit een periode voor 1329 toen Jan van Brabant de vesting en het kasteel grotendeels verwoestte. (MA)

Literatuur

H. Kwakkernaat, 2010: *Archeologische Begeleiding van het herstel van de kademuren langs de Geul. Een middeleeuwse stadsmuur op het Walramplein in Valkenburg aan de Geul*, Wijlre (Archeocoach Studies 5).

Venlo, Stationsgebied, vestingwerken (N)

In 2008 en 2009 vonden op diverse plaatsen in de binnenstad van Venlo infrastructurele werkzaamheden plaats, grotendeels in het gebied waar in de Nieuwe Tijd de vestingwerken van de stad zijn aangelegd. In 1867 begon de ontmanteling van de voormalige vesting om groei van de stad mogelijk te maken.

Daarom is er tegenwoordig nog maar weinig van de vestingwerken te zien. Maar de informatie over de uitleg en opbouw ervan is bewaard in tekeningen, kaarten en prenten. Deze oude kaartbeelden zijn ingepast in het huidige meetsysteem, waardoor ze over moderne kaarten kunnen worden gelegd. Deze techniek noemt men georefereren. In het bijzonder is gebruik gemaakt van het kadastrale minuutplan uit 1842. Op basis hiervan werd in een eerdere bureaustudie aangegeven waar de vestingwerken verwacht konden worden,

zodat bepaald kon worden op welke plaatsen archeologische begeleiding nodig was.

De onderzochte gebieden liggen ten zuiden en ten zuidoosten van de binnenstad van Venlo. Ze omvatten vier deelgebieden: de Maaswaard, de Koninginnesingel, het Koninginneplein en het Julianapark/Burgemeester van Rijnsingel. In het plangebied is in totaal ca. 5000 m² opgegraven of archeologisch begeleid. De verschillende deelgebieden waren braakliggend of in gebruik als openbare weg.

Aangetroffen zijn delen van de oude vestingmuur en stadsgracht van Venlo. Ze dateren uit een fase waarin de stadsverdediging niet meer gebaseerd was op een enkele stadsmuur voorzien van een gracht. Als gevolg van de snelle ontwikkeling van kanonnen was deze vorm niet meer veilig genoeg. In plaats daarvan ontstond vanaf de Nieuwe Tijd een systeem van vooruitgeschoven bastions en grachten, dat er op gericht was het vijandelijk geschut zo ver mogelijk van de stad zelf vandaan te houden.

Aan de Maaswaard zijn funderingen van een bastion gevonden, samen met de muur langs de gracht. In een dwarsmuur is een houten sluis aangetroffen (afb. 32). Deze sluis is op geen enkele oude kaart zichtbaar. De sluis zorgde voor controle over de waterstanden in de stadsgracht en was zo een belangrijk deel van de verdedigingswerken. De muur die daarbij aan de binnengracht grenst, is van een zwaar kaliber om weerstand te kunnen bieden aan de waterdruk.

De muren van de bastions zijn veel minder diep gefundeerd. Dit doet vermoeden dat de buitenste verdedigingswerken vooral waren gebaseerd op de aarden wallen.

Bij de Koninginnesingel, het Koninginneplein en het Julianapark zijn funderingen van een wal en een overkluizing van de Panhuismolenbeek blootgelegd. De muren ter hoogte van de Koninginnesingel dienden vooral ter versteviging. Het korte zigzag-patroon doet denken aan dat van de loopgraven uit de eerste en tweede wereldoorlog (afb. 33).

De muurwerken op het Koninginneplein ter hoogte van de Keulse Poort waren onderdeel van een constructie om de beek te overdekken. Deze overkluisde beek is later afgesloten door een nieuwe muur tegen de doorgang aan te metselen.

Bij deze muurwerken en in de sleuf langs de Burgermeester van Rijnsingel is de oude vulling van de stadsgracht waargenomen. Ter hoogte van het Julianapark is hierin later een

Afb. 32. Venlo. Het sluisje: de balken zijn verbonden door middel van een pen-gat-verbinding (Van der Meij e.a. 2012, afb. 3.5). Foto: J. Derckx.

Afb. 33. Venlo. Het muurwerk aan de zuidkant van de Koninginnesingel. Van deze muurresten was een historische tekening voorhanden. De gevonden muurresten volgen een korter opeenvolgend zigzagpatroon dan op basis van deze tekening verwacht was. Mogelijk ter versteviging van de fundering van de wal (Van der Meij e.a. 2012, afb. 3.6). Foto © ADC.

waterput gegraven. Deze is na documentatie opnieuw ingegraven in het park zelf.

De muurwerken zaten nog stevig in elkaar, maar lagen wel op andere locaties dan verwacht. De gracht bleek vooral in de Van Rijnsingel goed te volgen. Op basis van het materiaal en de bouwstijl kunnen de werken worden gedateerd als eind 17^e- tot begin 18^e-eeuws.

Een conclusie van het onderzoek is dat de resten van de vestingwerken aan de zuidzijde van de stad relatief goed geconserveerd zijn en nog veel mogelijkheden bieden tot nader onderzoek.

Als de belangrijkste conclusie werd beschouwd dat de ligging van de vestingwerken niet altijd overeen kwam met de projectie op basis van oudere kaartbeelden. Tijdens de werkzaamheden bleek namelijk dat de werkelijke ligging en uitleg van de vestingwerken tot

enkele tientallen meters af kon wijken van het beeld dat gereconstrueerd was op basis van oude kaarten. Men vond namelijk muurresten waar deze op basis van de reconstructie niet werden vermoed.

Dit werd als een belangrijke constatering beschouwd met betrekking tot de planning van toekomstige werkzaamheden in het gebied, want door de gebleken verschillen werd in allerlei archeologische begeleiding uitgevoerd.

Het is echter een constatering die geen verbazing hoeft te wekken. Het is een bekend gegeven dat men van historische kaarten niet de nauwkeurigheid van een moderne topografische kaart mag verwachten. Niet al het getekende hoeft (gelijktijdig en in de aangegeven vorm) bestaan te hebben en niet al het bestaande is altijd getekend. Daarnaast leiden zelfs bij nauwkeurige 19^e-eeuwse kaarten als de kadastrale minuut en de Topografisch-Militaire

kaart de projectieverschillen onvermijdelijk tot afwijkingen, die prominenter worden naarmate de schaal toeneemt.

Daarnaast bleken er verschillende details ingevuld te kunnen worden. Zo is de gevonden sluis bij de Maaswaard op geen enkele oude kaart zichtbaar.

Tegenwoordig is nog maar weinig over van het vestingverleden van de stad Venlo. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat relatief kleinschalige begeleidingen veel nieuwe informatie kunnen verschaffen over de bouw en conservering van de vestingwerken van Venlo. Deze vestingwerken behoren potentieel tot de meest uitgebreide en grootste van Nederland en waren van cruciaal belang voor de verdediging van de Republiek gedurende de 17^e en 18^e eeuw. Dit maakt de Venlose vestingwerken tot een behoudenswaardig ensemble. (MA)

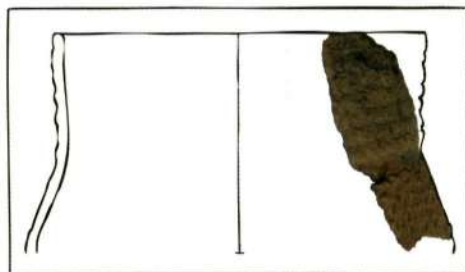
Literatuur

L. van der Meij & J. Vandevelde, 2012: *De vestingen van Venlo in het stationsgebied. Archeologische begeleiding en opgraving op de locaties Maaswaard, Koninginnesingel, Koninginneplein en Julianapark (Burgemeester van Rijnsingel) in de gemeente Venlo, Amersfoort (ADC Rapport 2016).*

Venray, Leunen, Horsterweg (P, R)

Voor de aanleg van een varkensstal aan de Horsterweg werd door het archeologisch onderzoeks- en adviesbureau De Steekproef één archeologische werkput aangelegd met een oppervlak van ca. 3000 m². Tijdens het onderzoek werden enkele paalsporen en kuilen aangetroffen, waar evenwel geen huis- of boerderijplattegrond uit afgeleid kon worden.

Wel werd er los verspreid aardewerk gevonden dat stamde uit de lange tijdsperiode van Midden-Neolithicum tot de Romeinse tijd. Daaronder bevonden zich een groot randfragment van een laatneolithische halspotbeker en scherven uit de Bronstijd en IJzertijd (afb. 34). (LV)

Afb. 34. Venray, Leunen. Randscherven van een halspotbeker en reconstructie (De Nes & Tulp 2012, fig. 13). Figuur © De Steekproef.

Literatuur

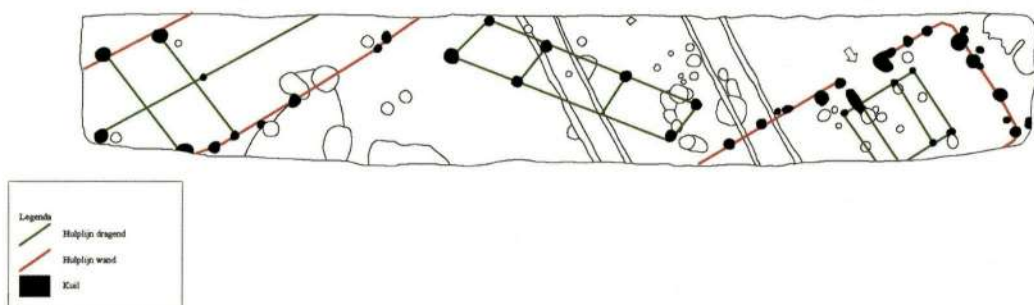
Nes, E. De & C. Tulp, 2012: *Leunen, Horsterweg 11. Gemeente Venray (Limburg). Archeologische Begeleiding volgens protocol Opgraven, Utrecht (Steekproefrapport 2012-01/04U).*

Venray, Leunen, Scheiweg (P)

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) aan de Scheiweg in Leunen heeft door middel van vier proefsleuven nederzettingssporen uit de Late IJzertijd tot de Vroeg-Romeinse tijd opgeleverd in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied. De sporen bevonden zich in de lage dekzandrug aan de rand van een ondiep dal.

In proefsleuf 3 kwam een vierpalige spieker aan het licht. De meeste sporen werden echter ontdekt in proefsleuf 4. Hierin waren delen van twee huisplattegronden en een schuur te herkennen (afb. 35).

De vondsten omvatten hoofdzakelijk aardewerk van potten en stukken huttenleem. (LV)

Afb. 35. Venray, Leunen. Grondsporen en gereconstrueerde structuren in proefput 4. Links en recht huisplattegronden en in het midden de restanten van een schuur (De Wit e.a. 2009, afb. 6). Tekening © ARC.

Literatuur

Wit, M.J.M. de & J.J. van Ams & M.C. Botermans, 2009: *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven aan de Scheiweg 7–9 te Leunen, gemeente Venray (L), Groningen* (ARC-Rapport 2009-163).

Weert, Boshoverheide (P)

Vrijwel alle opgravingsgegevens van het urnenveld van de Boshoverheide, zowel uit de 19^e als uit de 20^e eeuw, zijn onlangs bijeengebracht en geanalyseerd. Doel was een overzicht te krijgen van de stand van zaken en perspectieven te schetsen voor verder onderzoek en behoud.

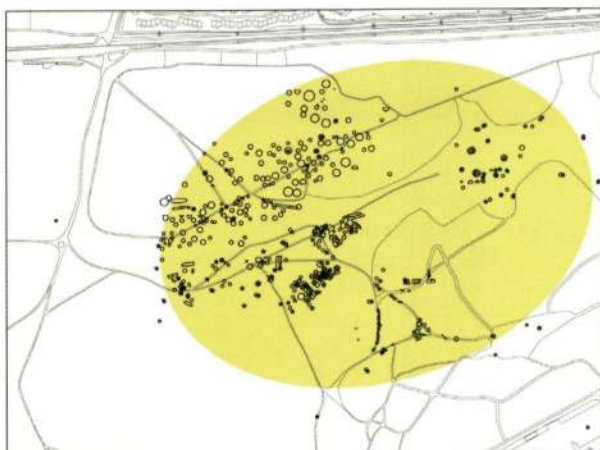
Tussen Budel en Weert, in het natuurgebied de Weerterbergen, strekt zich een grafveld uit met een lengte van bijna 800 meter, een breedte van 550 meter en het ovale gebied heeft een geschat oppervlak van minstens 40 hectaren (afb. 36).

De vroegste graven dateren uit het begin van de Late Bronstijd, ca. 1050 v. Chr., en de jongste uit het eind van de Vroege IJzertijd ca. 500 v. Chr. Die vroegste graven zijn de zogenaamde lange bedden. Later komen de ronde grafheuvels in zwang. De opgegraven delen laten zien dat de grafheuvels dicht tegen elkaar aan liggen.

De inventarisatie van de opgravingsgegevens leverde het inzicht op dat er behalve veel urnen ook relatief veel bronzen voorwerpen met de doden zijn meegegeven (en mee zijn verbrand). Het gaat hierbij om mantelspelden, armbanden, halsringen, ringen voor het oor of in het haar, naalden, pincetten, beslag voor paardentuig, paardenbitten, zwaarden en een schoen voor een zwaardschede.

Het aantal graven wordt geschat op 3135 stuks en de gebruiksduur van het grafveld op maximaal 550 jaar. Met een gemiddelde levensverwachting van 25 jaar levert dat een bevolking op van 143 personen. Als men er vanuit gaat dat in een boerderij zes mensen wonen dan houdt dat in dat 24 boerderijgemeenschappen van dit grafveld gebruik hebben gemaakt.

Uit het onderzoek van de crematies bleek aanvankelijk dat er geen vrouwen in het grafveld voorkomen. Later werden zij toch herkend. Ze zijn echter duidelijk ondervertegenwoordigd. Een mogelijke verklaring is dat het grafveld een bovenregionale functie had, waar mannen van elders een (exclusieve) rustplaats vonden. (LV)

Afb. 36. Weert.: Een overzicht van de gedocumenteerde graven op de Boshoverheide met in groen de geschatte omvang van het urnenveld (Hissel e.a. 2009, afb. 7, 35) Tekening © RCE.

Literatuur

Hissel, M.E., E.M. Theunissen, C.A.M. van Rooijen & W.J.B. Derickx, 2009: *Cold case in het stuifzand. Het urnenveld van de Boshoverheide bij Weert ontsloten*, Amersfoort (Rapportage Archeologische Monumentenzorg 209).

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.